

031

Nordmenns yrkesreiser i 1970 og 1980-årene

Jon Teigland

NINA

NORSK INSTITUTT FOR NATURFORSKNING

Nordmenns yrkesreiser i 1970 og 1980-årene

Jon Teigland

Teigland, J.
NINA's publikasjoner
Nordmenns yrkesreiser i
1970 og 1980-årene
NINA oppdragsmelding 31:1-47

ISSN 0802-4103
ISBN 82-426-0057-0

Klassifisering av publikasjonen:
Norsk: Nordmenns yrkesreiser i
1970 og 1980-årene
Engelsk: Travel in connection with
occupation among Norwegians during
the 1970'ties and 1980'ties

Rettighetshaver:
NINA Norsk institutt for naturforskning

Redaksjon:
Jon Teigland

Opplag: 30

Kontaktadresse:
NINA-Lillehammer
Fåberggt. 106
N-2600 Lillehammer
Tlf. 062 60611

Referat

Teigland, Jon. Nordmenns yrkesreiser i 1970 og 1980-årene.
NINA Oppdragsmeldning 031:1990

Denne rapporten redegjør for omfang, struktur og endringer i nordmenns yrkesreiser på landsbasis, samt utviklingen i ulike landsdeler. Datagrunnlaget er to nasjonale intervjuundersøkelser og Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk. Yrkesreisene står for nesten halvparten av omsetningen ved norske overnattingsbedrifter utenom camping, og har vært i betydelig vekst de siste 10 årene både målt i personer, reiser og reisedager. Denne rapporten påviser stagnasjon de siste årene og begrensede vekstprognoser. Dette kan gjøre det aktuelt for norske reiselivsbedrifter å kompensere for yrkestrafikken med økt satsing på naturbasert feriereisende, en innsikt som er vesentlig ved konsekvensanalyser av naturinngrep og tilrettelegging.

Emneord: Reisevaner - trender - prognoser

Jon Teigland, NINA, Fåberggaten 106, 2600 Lillehammer

Abstract

Teigland, Jon. Travel in connection with occupation among Norwegians during the 1970'ties and 1980'ties. NINA Oppdragsmeldning 031:1990

This report accounts for the volum, structure and changes in the Norwegian travel pattern in connection with occupation on a national level. The information is based on two national interview studies and accomodation statistics from the Central Bureau of Statistics. Occupational travel represents appr. half of the turnover in Norwegian accomodation business (except camping), and have been growing substancially during the last 10 years. This report shows a stagnation in the last year and limited growth potensials. Parts of the Norwegian accomodation business may therefore be more dependent on nature based leisure tourism, a perspective which is important in impact studies connected with development and conservation projects.

Key words: Travel habits - trends - projections

Jon Teigland, NINA, Fåberggata 106, 2600 Lillehammer

Forord

Denne rapporten gir en generell oversikt over den norske yrkestrafikken, størrelsesorden, struktur og utvikling de siste 10 år. Rapporten er utarbeidet på oppdrag av Reiselivsseksjonen i Næringsdepartementet som har dekket kostnadene. Arbeidet bygger blant annet på to nasjonale intervjuundersøkelser og overnattingsstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå.

Oppdraget fra Reiselivsseksjonen har sammenheng med behovet for et best mulig vurderingsgrunnlag av markedsutviklingen for reiselivsnæringen. Norsk institutt for naturforskning har samtidig hatt ønske om et bedre kunnskapsgrunnlag i forbindelse med konsekvensanalyser knyttet til friluftsliv og turisme, både konsekvenser av å verne natur og å foreta naturinngrep eller tilrettelegging.

I mange tilfelle er det et samspill mellom fritidsreiser, bruk av natur og yrkesreiser. En studie av bruken av Hardangervidda nasjonalpark viser for eksempel at det er en betydelig yrkesmessig trafikk inne i parken for å betjene fritidsbrukerne av fjellområdet. I det tilfelle bestemte fjellvandringens omfang og sammensetning i stor grad volumet og strukturen på yrkestrafikken. Samspillet mellom yrkes- og fritidstrafikk kan være vesentlig mer komplisert i andre tilfelle, som når f.eks. nedgang i yrkestrafikk i et område gjør overnattingsbedrifter mer avhengige av å satse på fritidstrafikk basert på naturopplevelse.

Rapporten går ikke nærmere inn på slike sammenhenger, men begrenser seg til å dokumentere yrkestrafikkens sammensetning og utvikling. Formålet er å bidra til dokumentert kunnskapsgrunnlag for konsekvensanalyser, både innenfor reiselivet og for naturforvaltningen.

Jon Teigland

Prosjektleder

Lillehammer, april 1990

Innholdsfortegnelse

	Side
REFERAT	
ABSTRACT	
FORORD	
1. INNLEDNING.....	1
2. YRKESREISENES VOLUM OG STRUKTUR I 1989.....	2
2.1 Yrkesreisebegrepet.....	2
2.2 Yrkesreisenes volum i 1989 og målebegrepene.....	2
2.3 Yrkesreisenes omfang i forhold til fritidsreisene...	4
2.4 Yrkesreisenes hovedtyper.....	7
2.5 Overnattingsform.....	9
2.6 Kurs og konferanser i de større byene.....	10
3. ENDRINGENE I YRKESREISENES VOLUM OG STRUKTUR 1979-1989..	13
3.1 Sammenligningsproblemer.....	13
3.2 Volumendringene.....	13
3.3 Endringer i overnattingsstruktur og transportform.....	16
3.4 Det kommersielle overnattingsmønsteret i Norge 1986-1989 foryrkesreisenes del.....	18
3.5 Volumendringer og geografiske vridninger i kurs og konferanse-trafikken.....	21
3.6 Endringer i yrkesreisene utenom kurs- og konferansetrafikken.....	25
4. FRAMTIDSUTSIKTENE.....	27
4.1 Tidligere prognoseforsøk.....	27
4.2 Mulige endringer framover.....	27
4.2.1 Vil antall yrkesaktive øke? Hva blir eventuelt effekten av det?	29
4.2.2 Vil andelen yrkesaktive som reiser øke.....	29
4.2.3 Vil varigheten av reisene endre seg.....	30
4.2.4 Er det grenser for vekst?	31
5. SAMMENDRAG.....	33
6. SUMMARY.....	37
7. LITTERATUR.....	42
VEDLEGG 1: Tabell. Yrkesovernattinger på norske overnattingsbedrifter i 1986-1989 etter fylke...	43
VEDLEGG 2: Metodiske opplegg og feilkilder.....	44

Tabelloversikt

	Side
Tab. 1 Fritidsreiser og yrkesreiser med overnatting som den voksne norske befolkning (15-74 år) foretok i 1978/79 og 1988/89 i Norge og utlandet.....	6
Tab. 2 Yrkesreiser som den voksne norske yrkesaktive befolkning (15-74 år) foretok året 1988/89.....	8
Tab. 3 Nordmenn som har vært på yrkesreise etter overnattingsform på den siste yrkesreisen og hva slags yrkesreise dette var i 1989/90. Prosent.....	9
Tab. 4 Andel av de voksne yrkesaktive nordmenn som har vært på kurs, seminar, konferanser, kongress i 5 større norske byer i 1989 eller tidligere. Prosent.	11
Tab. 5 Voksne yrkesaktive nordmenn bosatt i ulike landsdeler etter hvor stor andel som i 1989 eller tidligere har vært på kurs, seminar, konferanse, kongress i 5 større byer i Norge. Prosent.....	11
Tab. 6 Yrkesaktive voksne nordmenn som hadde vært på kurs, seminar, konferanse, kongress i norske større byer i 1988/89 eller tidligere år etter overnattingsform siste gang. Prosent.....	12
Tab. 7 Yrkesreiser som den norske fullt yrkesaktive befolkning 15-74 år foretok i 1978/79 og 1988/89...	15
Tab. 8 Nordmenn som har vært på yrkesreise etter overnattingsform på den siste yrkesreisen og hva slags yrkesreise dette var. Prosent. 1978/79 og 1988/89.....	17
Tab. 9 Nordmenn som var på yrkesreise etter transportmiddel brukt på den siste yrkesreisen og hva slag yrkesreise dette var. 1978/79.....	17
Tab. 10 Yrkesovernattingene genrelt på norske overnattingsbedrifter 1986-1989 etter landsdel.....	20
Tab. 11 Kurs- og konferanseovernattingene på norske overnattingsbedrifter 1986 og 1989 etter landsdel..	22
Tab. 12 Kurs- og konferanseovernattinger fordelt på landsdel 1979, 1980 og 1989.....	23
Tab. 13 Kurs- og konferansetrafikken i Norge i 1986 og 1989 etter fylke. Målt i gjestedøgn og markedsandel.....	24
Tab. 14 Endringer av yrkesovernattinger på norske overnattingsbedrifter 1986-1989 etter landsdel og hovedtype av yrkesreise. Gjestedøgn.....	25
Tab. 15 Overnattingsbedriftenes forventning til utvikling 1986-1989 i Hordaland og Buskerud sammenholdt med faktisk utvikling ut fra overnattingsstatistikken til SSB.....	27

1. INNLEDNING

Norske overnattings- og serveringsbedrifter hadde ca 48 prosent av sin omsetning fra norske yrkesreisende i 1988, hvis vi ser bort fra lokale serveringstjenester (Transportøkonomisk institutt 1989). Det har derfor betydelig interesse for reiselivsnæringen hvordan dette markedet utvikler seg på kort og noe lengre sikt. Dette er spesielt viktig i disse dager hvor det skjer en betydelig kapasitetsutvidelse på hotellsektoren i enkelte større norske byer. Hvis det fører til overkapasitetetsproblemer kan det også få konsekvenser for overnattingsbedrifter i distriktene. Konkurransen om yrkestrafikken kan øke slik at distriktsbedriftene i større grad må skaffe seg kunder knyttet til fritidsreiser og naturopplevelse.

Et viktig faglig problem i denne forbindelse er at kunnskapene om yrkesreisene er relativt begrensede, i motsetning til hva vi vet om fritidsreisene. Helt fra 1970 av har vi i Norge hatt systematiske undersøkelser av nordmenns ferie og fritidsreiser. Disse undersøkelsene har gitt oss et ganske presist bilde av de norske fritidsreisene og hvordan slike reiser har utviklet seg i 1970 og 80-årene.

Det viktigste som er påvist i disse undersøkelsene er at veksten volummessig av fritidsreisene var sterkest i begynnelsen av 1970-årene, og at det vesentligste av veksten de seinere år har vært rettet mot utenlandske feriemål. Undersøkelsene har samtidig understreket at forbrukerne i stor grad organiserer sine fritidsreiser selv. Den norske reiselivsnæringen spiller derfor en mer beskjeden rolle når det gjelder å tilfredsstille nordmenns ferie- og helgetur-behov.

Tilsvarende undersøkelser av nordmenns yrkesreiser generelt har det vært færre av. Noe har vi riktignok fått vite om yrkestrafikken gjennom undersøkelser blant trafikantene på ulike transportmidler (tog, fly mm). Men siden det er rimelig å tro at også de yrkesreisende tildels organiserer både transport og overnatting selv, har disse statistikk-oppgavene fra enkelte typer av kommersielle tilbud bare dekket deler av yrkesreisene. Helhetsbildet og det mer presise overblikket har manglet både ved markedsvurderinger og konsekvensanalyser.

Problemet med å få et mer helhetlig bilde av yrkesreisenes volum, struktur og utvikling er bakgrunnen for denne rapporten. Formålet er å nytte ny og eksisterende statistikk til å gi et dokumentert overblikk. De viktigste kildene er to sammenlignbare landsomfattende intervjuundersøkelser som ble foretatt i 1979 og 1989. Disse undersøkelsene kartla nordmenns ulike former for yrkesreiser i løpet av det foregående året.

Disse to undersøkelsene viser yrkesreisenes volum og struktur de siste 10 år. Statistisk Sentralbyrå gjennomførte den landsomfattende intervjuundersøkelsen i 1979. Norsk institutt for naturforskning (NINA) har på oppdrag av Næringsdepartementets Reiselivsseksjon, stått for det faglige arbeidet med den nye

undersøkelsen fra 1989. Scan Fact A/S har gjort intervjuarbeidet i 1989-undersøkelsen.

2. YRKESREISENES VOLUM OG STRUKTUR I 1989

2.1 Yrkesreisebegrepet

Intervjuundersøkelsene er begrenset til de reiser som yrkesaktive legger ut på som del av sitt inntektsgivende arbeide eller yrke. Husmødre, pensjonister, skoleelever, studenter og ungdom i militærtjeneste kan pr definisjon ikke være på yrkesreise.

Ca 65 prosent av den voksne norske befolkning eller ca 2. 050. 000 personer var yrkesaktive i den forstand at de var i inntektsgivende arbeide eller midlertidig fraværende i 1989 (Arbeidskraftundersøkelsene. Statistisk Sentralbyrå. Annet kvartal 1989). Av disse var 1. 765. 000 voksne yrkesaktive på heltid. Voksne nordmenn omfatter da kun aldersgruppene 15-74 år.

Intervjuundersøkelsene dekker i prinsippet alle yrkesreiser som disse yrkesaktive foretok i løpet av året forut for intervjuingen. **Bare yrkesreiser som medførte minst en overnatting borte fra hjemmet skulle regnes med.**

2.2 Yrkesreisenes volum i 1989 og målebegrepene

Omfanget av slike reiser kan kvantifiseres ved ulike måleenheter, både i form av antall personer som reiser, antall reiser, antall reisedager og overnattingsdøgn, samt hvor mange som reiser innen Norges grenser eller ulike geografiske områder.

Den landsomfattende intervjuundersøkelsen kartla hvor stor andel av et representativt utvalg av befolkningen som hadde vært på slike reiser det siste året, dvs i 1989. Undersøkelsen viste for det første at **flertallet av de yrkesaktive ikke hadde vært på en eneste yrkesreise i 1989**. En stor andel, 41 prosent, av de yrkesaktive i Norge hadde imidlertid vært på en eller flere yrkesreiser det siste året. Disse yrkesaktive representerte nesten 850 000 personer i alderen 16 år og eldre, dvs 850 000 **personer som reiste på yrkesreise siste året** (Tabell 2).

Samlet sett representerte de norske yrkesreisene 15. 6 millioner **reisedager** på årsbasis eller vel 3 arbeidsuker tilsammen. Gjennomsnittlig varte yrkesreisene ca 2. 5 dager, noe som innebærer ca 1. 5 overnattinger pr reise eller ca 9. 4 millioner **overnattinger alt i alt**.

Hvor stor del av disse overnattingene som var lagt til utlandet, vet vi ikke. En svensk undersøkelse fra 1989 viser imidlertid at 37 prosent av overnattingene på de svenske yrkesreisene var i utlandet (Sveriges Turistråd 1989). Hvis vi forutsetter at forholdene er de samme i Norge, representerte de norske yrkesreisene ca 5. 9 millioner **overnattinger i Norge** det siste året. Noen av disse overnattingene, ca 12 prosent, var imidlertid lagt til slekt og venner eller til andre enn kommersielle overnattingstilbud.

I alt tilbrakte norske yrkesreisende derfor rundt 5. 2 millioner **overnattinger på norske overnattingsbedrifter**, campingplasser ol. ikke inkludert - hvis intervjuundersøkelsens resultater er rimelig pålitelige og vi kan overføre erfaringene fra Sverige om utenlandsandelen av reisene til Norge.

Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk, som vi skal komme tilbake til, oppgir at norske og utenlandske yrkesreisende tilbrakte ca 5. 3 millioner overnattingsdøgn på norske overnattingsbedrifter med 20 senger eller mer i 1989. Hvor stor andel de utenlandske yrkesreisende utgjorde av de 5. 3 millioner yrkesovernattingene i Byråets statistikk vet vi imidlertid ikke. Hvis utenlandske yrkesreiseovernattinger utgjorde 10-20 prosent kan feilmarginen i intervjuundersøkelsen trolig være 5-15 prosent.

At to ulike metoder gir såvidt like anslag for volumet kan tyde på at volumanslagene fra intervjuundersøkelsen ikke er helt urimelige.

2.3 Yrkesreisenes omfang i forhold til fritidsreisene

Sammenlignet med den norske fritidstrafikken representere yrkestrafikken relativt beskjedne tall målt i reisedager totalt. Ferie- og kortturene som den norske befolkning foretok omfattet tilsammen ca 90 millioner reisedager i 1989. Yrkesreisene med overnatting utgjorde ikke mer enn omlag 15-20 prosent av dette (tabell 1). **Ferietur er her da definert som fritidsreise med minst 4 overnattinger, mens korttur omfatter fritidsreiser med 1-3 overnattinger.**

Når yrkesreisene er så relativt få i forhold til fritidsreisene, henger det for det første sammen med at vel en tredjedel av den voksne befolkningen ikke er yrkesaktive og per definisjon ikke kan dra på slike reiser. Vel så viktig er imidlertid at mens det er et mindretall av den voksne befolkningen generelt (27 prosent) som drar på yrkesreiser, drar det store flertall (78 prosent) på feriereiser og nesten like mange (68 prosent) på kortere overnattingstur i fritida. Det er viktig å merke seg at **her blir andelen som reiser på yrkesreise målt i forhold til befolkningen generelt, ikke bare av de yrkesaktive som forann.**

At så relativt få drar på yrkesreise kunne blitt oppveid av at de yrkesreisende hadde flere reisedager pr år enn de som dro på fritidsreise. Intervjuundersøkelsen viser imidlertid at målt i antall reisedager var yrkesreisene av kortere samlet varighet enn fritidsreisene på årsbasis. Årsaken kan være at fritidsreiser er goder (stort sett) som den reisende vil skal vare forholdsvis lenge, mens yrkesreisene kanskje mer er en byrde som en kan ønske å begrense litt. Om ikke annet kan arbeidsgiveren ønske det.

Mens yrkesreisene volummessig økte til det dobbelte målt i reisedager i løpet av de siste 10 år, gikk omfanget av kortturene ned med 25 prosent. Volumet av ferieturene økte svakt i den samme perioden.

Årsaken til veksten i yrkestrafikken er en betydelig øking i andelen av befolkningen som dro på slike turer. Når volumet av kortturene gikk ned henger det sammen med både at andelen av befolkningen som dro på slike turer gikk noe ned, samtidig som antall dager på kortturer gikk ned. Det er mulig at nedgangen i kortturene har sammenheng med den økonomiske tilstramningen i 1988 og 1989, og derfor ikke er uttrykk for den langsiktige utviklingen. Data fra USA viser at kortturene er konjungturfølsomme og gikk ned 25-35 prosent under lavkonjunkturen i 1982-83, mens den langsiktige trenden i USA har vært en betydelig vekst i 1980-årene for weekendreisene (Holecek 1990).

Det er forøvrig viktig å merke seg at bare begrensede deler av de norske fritidsreisene er knyttet til norske kommersielle overnattingstilbud. Nedgangen i kortturenes volum generelt behøver derfor ikke å ha gitt seg utslag for norske overnattingsbedrifter. Endringene i yrkestrafikken blir forøvrig nærmere omtalt seinere i denne rapporten. Endringene i feriereisene er nærmere analysert i en annen rapport fra NINA-Lillehammer (Teigland 1990).

Tabell 1 Fritidsreiser og yrkesreiser med overnatting som den voksne norske befolkning (15-74 år) foretok i 1978/79 og 1988/89 i Norge og utlandet.

	Andeler av befolkningen som var på slik reiser		Antall personer dette tilsvarer		Antall reisedager pr reisende i løpet av året		Antall reisedager i alt årlig	
	1978/79	1988/89	1978/79	1988/89	1978/79	1988/89	1978/79	1988/89
Korttur i fritida (1-3 netter)	74	68	2150.000	2120.000	23	17	49	36
Ferieturer (4 netter og mer)	78	78	2270.000	2430.000	23	22	52	54
Yrkesreiser	13*)	25*)	390.000	840.000	19	19	7	16

*) Andelen er regnet av hele befolkningen, ikke av bare den yrkesaktive del av befolkningen som i seinere tabeller.

2.4 Yrkesreisenes hovedtyper

Yrkesreisene er i intervjuundersøkelsene inndelt i 6 ulike hovedtyper, avhengig av formålet eller den funksjon reisene har.

En hovedtype av yrkesreiser er reiser for planmessig og bevisst å lære ferdigheter eller få kunnskaper og ideer, enten det er

- * kunnskaper tilegnet på et bestemt sted i form av deltakelse på kurs, seminar, konferanser, kongress eller
- * kunnskaper tilegnet under selve reisen i form av ekskursjoner eller studietur.

En annen hovedgruppe av yrkesreiser er reiser hvor formålet er kjøp, salg og/eller administrasjon. Dette er yrkesreiser som ofte blir betegnet handels- eller forretningsreiser. Men da er yrkesreiser hvor formålet er å drøfte problemer eller å gi eller søke informasjon, holdt utenfor og klassifisert som en egen kategori med betegnelsen "møtevirksomhet". Alle reiser i yrkessammenheng hvor reparasjon, montering eller ren produksjon er formålet, er betegnet som "arbeidsoppdrag". Yrkesreiser som faller utenom disse gruppene, er oppført som "andre yrkesreiser".

Den landsomfattende intervjuundersøkelsen viste at den form for yrkesreise som hadde størst volum i 1989 målt i reisedager, var kurs, seminar, konferanser og kongresser. Det store volumet skyldes at dette var den form for yrkesreise som hadde flest utøvere, og ikke at antall konferanse- eller kurs-dager pr deltaker var uvanlig mange i forhold til andre reisetyper (tabell 2).

Arbeidsreiser med produksjon, montering og reparasjon hadde også et stort volum i 1989. Antall yrkesaktive nordmenn som dro på slike arbeidsoppdrag det året utgjorde imidlertid bare en sjettedel av det antall som dro på kurs og konferanser. De som var på arbeidsoppdrag, dro imidlertid på mange slike oppdrag og var borte fra hjemmet gjennomsnittlig 35-40 reisedager i året, dvs. 7-8 arbeidsuker.

Handels- og forretningsreiser var også en form for yrkesreiser som hadde et større omfang. Det var 50-60 prosent flere yrkesaktive nordmenn som hadde deltatt på slike reiser enn arbeidsoppdrag, og antall forretningsreiser pr reisende var også høyt. Men gjennomsnittlig var nok forretningsreisene noe kortere i varighet slik at handels- og forretningsreisene av den grunn ikke hadde samme omfang som arbeidsreisene målt i reisedager.

Reiser i forbindelse med møter for å drøfte problemer og utveksle eller innhente informasjon hadde nesten like stort volum målt i reisedager som handels- og forretningsreisene. Hovedårsaken til det høye volumet er at flere yrkesaktive nordmenn deltok på slike reiser enn på arbeidsoppdrag og forretningsreiser.

Tabell 2 Yrkesreiser som den voksne norske yrkesaktive befolkning (15-74 år) foretok året 1988/89.

	Andel av yrkesaktive som deltok	Antall deltakere dette tilsvarer	Gj.sn. antall turer pr. deltaker	Gj.sn. antall reise-dager pr. deltaker	Antall reise-dager I alt (mill.)
Kurs, seminar konferanser, kongresser	28	570.000	2,6	8	4,6
Ekskursjon, studietur	4	80.000	1,5	10	0,8
Handels-, forretningsreise	8	160.000	8,2	18	2,9
Møtevirksomhet	12	250.000	5,4	11	2,7
Arbeidsoppdrag	5	100.000	11,5	37	3,7
Andre yrkesreiser*	2	40.000	-	22	0,9
I alt *)	41	840.000	-	19	15,6

*) Her er andelen regnet av yrkesaktiv befolkning, ikke hele befolkningen

Hvis en ser på hver enkelt hovedform for yrkesreise for seg er et fellestrekk at det bare er 5-10 prosent av de yrkesaktive som har deltatt på den enkelte type av reise det siste året. Rundt 90-95 prosent av de yrkesaktive var med andre ord ikke på arbeidsoppdrag med overnatting. Like mange hadde ikke vært på forretnings- eller møtereiser i 1988/89. 70-75 prosent hadde heller ikke vært på en eneste kurs- eller konferanse hvor de måtte overnatte hjemmefra.

Andelen av de yrkesaktive som hadde vært på ekskursjon eller studietur var også snaut 5 prosent, men siden noen dro på meget langvarige studieturer på oppimot og over 3 måneders varighet (sannsynligvis utenlands) hadde denne form for yrkesreiser samtidig et visst omfang.

Generelt må en vel si at relativt få av de yrkesaktive hadde vært ute på ulike former for yrkesreiser i 1989. Og de fleste av dem begrenset seg til en eller to hovedtyper av reiser det året. Det betyr nok at de yrkesreisende består av forholdsvis klart atskilte grupper, som reiser med ulike formål og behov.

Peroner fra de fleste yrkesgrupper, bransjer og utdanningsnivå deltar omtrent like mye på kurs, konferanser seminar mm. De som deltar minst på slike yrkesreiser er de deltidsansatte, og de som arbeider i varehandel og innenfor hotell og restaurantvirksomhet. For de andre yrkesreisene er det statistiske materialet i minste laget til å trekke konklusjoner

om hvem som reiser, ut over at det er små forskjeller mellom personer i offentlig og privat sektor generelt når det gjelder antall reisedager på kurs, konferanser og møtereiser.

De som reiser mest i forbindelse med møtevirksomhet for å gi eller få informasjon og drøfte problemer, er de som driver egen virksomhet og funksjonærer med lederansvar på høyt nivå. Faglærte arbeidere og de som driver egen virksomhet er mest ute på arbeidsoppdrag (reparasjoner, montering og produksjon) hvor de overnatter borte fra hjemmet.

2.5 Overnattingform

Nesten 90 prosent av yrkesreisene var i 1989 lagt til kommersielle overnattingstilbud. Hotellnæringen dominerer ved nesten å dekke 80 prosent av de yrkesreisendes overnattingsbehov. Pensjonat, motell, gjestgiveri og motell-hytter sto for rundt 10 prosent og vel 5 prosent av yrkesreisene var lagt opp med overnatting hos slekt og venner eller bekjente. Vel 5 prosent overnattet også på annen måte, noe som trolig vanligvis spenner fra arbeidsbrakker til campingvogner som arbeidsgiver tilbyr eller til hybelhus, leiligheter og rom som blir leid inn privat eller som bedriften disponerer (tabell 3).

Tabell 3 Nordmenn som har vært på yrkesreise etter overnattingsform på den siste yrkesreisen og hva slags yrkesreise dette var i 1989/90. Prosent.

	Overnattingsform				
	Hotell, hotellhytter	Pensjonat, motell, gjestgiveri, motellhytter ol.	Slekt, venner, bekjente	Annet	I alt
Kurs, seminar, konferanse, kongress	85	6	5	4	100
Ekskursjon, studietur	80	10	10	-	100
Handels-, forretningsreise	83	11	6	-	100
Møtevirksomhet	80	7	9	4	100
Arbeidsoppdrag	47	22	6	25	100
Annet	-	-	-	-	100
I alt	78	10	6	6	100

Det er naturlig nok de som er ute på arbeidsoppdrag, dvs. for å montere, reparere eller være i produksjon som i størst grad bor på annen måte enn på hotell, pensjonat eller hos slekt og venner, dvs. på arbeidsbrakker og campingvogner. Men også de som er ute på arbeidsoppdrag bor først og fremst (nesten 70 prosent) på hotell og pensjonat.

At noen flere av dem som er ute på arbeidsoppdrag bor på pensjonat enn det vanlige blant yrkesreisene har trolig sammenheng med oppholdenes varighet. Den lengre varigheten gjør nok at kostnadene kan bli ganske store, hvis oppholdene blir lagt til overnattingssteder med hotellstandard. Det er derfor rimelig at slike mer langvarige yrkesreiser i større grad blir lagt til overnattingssteder med god, men rimeligere standard.

Ser vi bort fra arbeidsoppdragene med montering, reparering og produksjon, bor 80-85 prosent av de yrkesaktive som er på yrkesreise på hotell. Dette understreker den sterke markedstilling og den samfunnsmessige funksjonen hotellnæringen har på dette området. Hvor stor del av denne yrkestrafikken som er knyttet til norske hotell og hvor mye som går til utlandet, viser undersøkelsene ikke. En undersøkelse av yrkestrafikken i Sverige viser imidlertid at omlag 1/3 av yrkesreisene er lagt til utlandet og at det er vanligere å bo på hotell når yrkesreisen er i utlandet enn i hjemlandet (Sveriges Turistråd). Det er derfor sannsynlig at de norske hotellenes andel av den yrkestrafikken som er i hjemlandet er noe lavere enn det som framgår av tabell 3. I den tabellen inngår både yrkesreiser i Norge og til utlandet.

Den norske intervjuundersøkelsen viste heller ikke hvordan yrkesreisene fordeler seg geografisk på landsdeler eller by og land. Den kartla imidlertid hvor stor andel av de yrkesaktive som hadde vært på kurs, seminar, konferanse og kongress i de 5 største byene i Norge siste år og tidligere.

2.6 Kurs og konferanser i de større byene

Byene Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø er utvalgt som satsingsområder for internasjonal kurs og konferansetraffikk. Også for nordmenn er dette viktige kurs-, seminar-, konferanse- og kongresssteder, men det er nok viktig å ikke overdrive disse byenes betydning på landsbasis. 3/4 av de yrkesaktive i Norge har ikke vært på kurs eller konferanse mm i noen av disse fem byene, verken i 1989 eller tidligere. Over 90 prosent av de yrkesaktive har aldri vært på kurs eller konferanse mm i enkeltbyer som Stavanger, Bergen, Trondheim eller Tromsø. Også Oslo er for de aller fleste yrkesaktive (85 prosent) et sted de aldri har vært på kurs, seminar, konferanse eller kongress (tabell 4).

At så relativt få yrkesaktive ikke har vært på denne type yrkesreise til de ulike større byene i Norge, henger ikke sammen med at disse byene først og fremst er sentra for regionale kurs og konferanser. Både Oslo, Stavanger, Bergen og Trondheim ser ut til å fungere i stor grad som sør-norske kurs- og konferansesentra hvor yrkesaktive fra det meste av landet deltar. Spesielt Oslo ser ut til å ha en nasjonal funksjon også på kurs og konferansesektoren. Omtrent hver fjerde yrkesaktive nordmann i alle landsdeler utenom Nord-Norge har vært minst en gang på kurs eller konferanse mm i hovedstaden.

Tabell 4 Andel av de voksne yrkesaktive nordmenn som har vært på kurs, seminar, konferanser, kongress i 5 større norske byer i 1989 eller tidligere. Prosent.

	Har vært på kurs, seminar, konferanse, kongress		Har ikke vært på kurs, seminar, konferanse, kongress	I alt
	I 1989	tidligere		
Oslo	8	7	85	100
Stavanger	2	4	94	100
Bergen	2	5	93	100
Trondheim	2	4	94	100
Tromsø	1	1	98	100

Tromsø har i større grad en landsdelsfunksjon i og med at det mest vanlig er at yrkesaktive fra Nord-Norge har vært på kurs og konferanser der. Nesten hver fjerde yrkesaktive innbygger i Nord-Norge har vært minst en gang i Tromsø på kurs, seminar, konferanse eller kongress, mot 1 til 4 prosent av innbyggerne ellers i landet (tabell 5).

Tabell 5 Voksne yrkesaktive nordmenn bosatt i ulike landsdeler etter hvor stor andel som i 1989 eller tidligere har vært på kurs, seminar, konferanse, kongress i 5 større byer i Norge. Prosent.

Bosted	Kurs, seminar, konferanse, kongress i				
	Oslo	Stavanger	Bergen	Trondheim	Tromsø
Oslo/Akershus	23	9	10	8	3
Østlandet ellers	25	8	13	12	4
Sørlandet (Agderfylkene)	25	8	5	8	-
Vestlandet	28	11	17	9	1
Trøndelag	22	6	6	18	4
Nord-Norge	10	4	4	8	22
I alt	24	8	11	11	4

Overnattingsmønsteret ved slike "stor-by"-kurs og konferanser er i hovedtrekk det samme som for denne type yrkesreise generelt. Opphold på hotell dominerer. Hvis kursene og konferansene er lagt til Oslo er imidlertid andelen som bor på hotell klart lavere enn for landsdelssentraene ellers og for Norge generelt (tabell 6).

Forklaringen er at en større andel bor hos slekt, venner og bekjente når de er på kurs og konferanse i Oslo enn ellers.

Bortsett fra i Oslo overnattet de aller fleste, dvs. noe over 80 prosent på hotell når de var på kurs, konferanse mm i Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø.

Mens de norske hotellene har en dominerende betydning for yrkeslivet, har de imidlertid en mindre betydning for nordmenns ferieliv. I 1989 var det bare 3-4 prosent av de nordmenn som ferierte i Norge som bodde på hotell sommerstid. Ca 80 prosent bodde i stedet privat, dvs. i egne hytter, campingvogner eller hos slekt og venner. De øvrige bodde på rimeligere kommersielle overnattingstilbud (Teigland 1990).

Tabell 6 Yrkesaktive voksne nordmenn som hadde vært på kurs, seminar, konferanse, kongress i norske større byer i 1988/89 eller tidligere år etter overnattingsform siste gang. Prosent.

	Overnattingform siste gang					Antall intervjuobjekt
	I alt	Hotell	Pensjonat	Slekt	Annet	
Oslo	100	65	3	22	10	121
Stavanger	100	83	-	3	14	36
Bergen	100	83	4	11	2	46
Trondheim	100	84	2	7	7	45
Tromsø	100	82	-	6	12	17

3. ENDRINGENE I YRKESREISENES VOLUM OG STRUKTUR 1979 1989

3.1 Sammenligningsproblemer

Statistisk Sentralbyrå gjennomførte en landsomfattende intervjuundersøkelse om yrkesreisene i 1979, dvs. 10 år tidligere. Den hadde identiske spørsmålsformuleringer med 1989-undersøkelsen. Undersøkelsene har imidlertid litt forskjellige definisjoner av yrkesaktive. 1979-undersøkelsen begrenser seg til dem som har arbeide mer enn halvparten av vanlig arbeidstid. 1989-undersøkelsen omfatter både heltids og deltids yrkesaktive uten å si mer presist hvor grensen går mellom de deltids- og heltidsaktive.

Hvis vi begrenser analysen av 1989-undersøkelsen til å omfatte heltids yrkesaktive og holder deltidsaktive utenom, får vi en avgrensning av yrkesaktivbegrepet som er nært opp til det som ble brukt i undersøkelsen 10 år tidligere. Ved å holde de deltidsansatte med mindre enn halvparten av normal arbeidstid utenom, reduserer vi imidlertid antall yrkesaktive nordmenn med ca 300 000, hvis grensen blir satt ved minst 15 timers ukentlig arbeidstid for å bli regnet som yrkesaktive med halvparten av normal arbeidstid.

Det at de deltidsyrkesaktive er holdt utenom gjør dessuten at struktur tallene for 1989 som er oppgitt tidligere i denne rapporten blir litt endret. Årsaken er at de deltids yrkesaktive reiser noe mindre enn de fulltidsaktive.

3.2 Volumendringene

Legger vi disse definisjonene av yrkesaktive til grunn og sammenligner resultatene fra de to undersøkelsene, får vi et bilde av hvordan yrkesreisenes volum og struktur kan ha utviklet seg de 10 siste årene. Resultater fra kun to undersøkelser innebærer imidlertid den faglige svakhet, at hvis en eller begge undersøkelsene er foretatt et år med spesielle forhold, så blir utviklingsbildet preget i urimelig stor grad av det. Det er dessverre ikke mulighet å kontrollere for slike feilmuligheter.

Sammenligner vi de to undersøkelsene finner vi en betydelig vekst volummessig, både generelt og for den enkelte type av yrkesreise. **Antall reisedager hvor de yrkesaktive overnattet minst en natt hjemmefra i yrkessammenheng, økte trolig fra ca 7 til ca 13 millioner dager i denne ti-års perioden eller nesten med en fordobling.** Her referer tallene seg til fulltids-yrkesaktive, ikke til både fulltids- og deltidsyrkesaktive som i avsnitt 2.

Denne generelle veksten skyldes ikke at yrkesaktive som er ute på reise, reiser flere dager enn før. Gjennomsnittlig antall dager i året pr reisende var i 1989 noe færre enn 10 år tidligere (ned fra 19 til 16 reisedager årlig). Antall personer som reiser

i forbindelse med yrket og overnatter hjemmefra er imidlertid økt vesentlig, dvs. med 100 prosent eller med 400 000 flere personer (tabell 7).

Denne veksten skyldes både at vi i Norge har fått ca 100 000 flere fulltids-yrkesaktive de 10 siste årene og at andelen av de yrkesaktive som reiser på yrkesreiser har økt betraktelig. Andelen av de yrkesaktive som reiste på slike reiser økte fra 24 prosent i 1979 til 45 prosent i 1989. Samtidig økte antall yrkesaktive i den voksne norske befolkning fra ca 1. 650 000 i 1979 til ca 1. 750 000 i 1989, hvis vi legger ovennevnte definisjoner og Statistisk Sentralbyrås Arbeidskraftundersøkelser og Arbeidsmarkedsstatistikken til grunn (Statistisk Årbok 1982 og Arbeidskraftundersøkelsen annet kvartal 1989).

Hvis andelen som dro på yrkesreise ikke hadde økt de siste 10 årene, men bare antall yrkesaktive, ville antall yrkesreisende generelt økt med 30 000 personer. Ikke med 400 000 personer som undersøkelsene nå antyder. Det viser at veksten i volumet for ca 90-95 prosents del henger sammen med vekst i prosent-andelen som reiste på yrkesreise. Og at ca 5-10 prosent i veksten i personer på yrkesreise kan henføres til at antall yrkesaktive har økt.

Vel 40 prosent av den totale veksten har sammenheng med vekst i kurs-, seminar-, konferanse- og kongress-trafikken. Denne formen for yrkesreiser er i følge undersøkelsene økt med vel 2 millioner reisedager de siste 10 år eller med vel 100 prosent. Veksten skyldes dels veksten i antall yrkesaktive og at andelen som dro på slike reiser økte fra 14 til 31 prosent i perioden. Antall kurs, konferanser mm i løpet av året økte samtidig pr deltaker, men varigheten av disse reisene sank noe slik at samlet antall reisedager på årsbasis kan ha gått ned 10-15 prosent pr deltaker. Hvis ikke reisedagene pr deltaker hadde gått ned (fra 9 til 8 dager) ville volumet av kurs- og konferansereisene ha ligget ca 10 prosent over det registrerte 1989-nivået. Hovedårsaken til volumveksten i samlet antall reisedager knyttet til kurs-, seminar- og konferansene er derfor veksten i prosent-andelen av yrkesaktive som reiste på slike reiser.

Den økte andelen som dro på kurs og konferanse har ført til at denne type reise er blitt den volummessig mest omfattende formen for yrkesreise i løpet av de 10 siste år. For 10 år siden var arbeidsreisene den mest omfattende målt i årlig reisedager. Andelen av de yrkesaktive som reiser på arbeidsoppdrag for å montere, reparere eller produsere har imidlertid ikke økt denne 10 års perioden. Antall arbeidsreiser pr deltaker har imidlertid økt vesentlig slik at årlig antall reisedager har økt fra 23 til 37 dager, dvs. fra 4-5 arbeidsuker i året til 7-8 uker pr arbeidsreisende. Disse resultatene og de følgende må imidlertid tolkes med forsiktighet, for de baserer seg på bare to undersøkelser og på små prosenttall. Det er derfor vesentlig statistisk usikkerhet forbundet med tallene.

Tabell 7 Yrkesreiser som den norske fullt yrkesaktive befolkning 15-74 år foretok i 1978/79 og 1988/89.

	Andel av yrkesaktive som deltok		Antall deltakere dette tilsvarer		Endring i antall deltakere 1978/79 - 1988/89	Gjennomsnittlig antall pr deltakere				Antall reisedager i alt (i mill.)	
	1978/79	1988/89	1978/79	1988/89		turer		dager		1978/79	1988/89
					1978/79	1988/89	1978/79	1988/89			
Kurs, seminar, konferanse, kongress	14%	31%	230.000	540.000	130%	1,6	2,6	9	8	2,0	4,3
Ekskursjon, studietur	3%	5%	50.000	90.000	80%	1,6	0,7	6	6	0,2	0,3
Handels-, foretningsreise	4%	12%	70.000	210.000	200%	4,0	5,4	21	13	1,5	2,7
Møtevirksomhet	5%	13%	80.000	230.000	190%	3,3	4,4	11	10	0,9	2,3
Arbeidsoppdrag	6%	7%	100.000	120.000	20%	4,1	6,9	23	24	2,3	2,9
Andre yrkesreiser	-	2%	-	40.000	-	-	-	-	-	0,3	0,4
I alt	24%	45%	390.000	790.000	100%	-	-	19	16	7,3	12,9

Den form for yrkesreise som har økt relativt mest er overnattingsreiser knyttet til møtevirksomhet. Denne form for yrkesreiser hvor informasjonsutveksling og drøftinger foregår, kan ha blitt tredoblet siste 10 år. Møtereisene kan ha fått et omfang på omtrent samme nivå som handels- og forretningsreiser med opp mot 3 millioner reisedager totalt årlig. Hele veksten i møtereisene har sammenheng med økt andel av de yrkesaktive som deltar på slike reiser. Andelen av de yrkesaktive som reiste på handels- og forretningsreise kan også ha blitt fordoblet de 10 siste år. Antall reiser i året pr handels- og forretningsreisende er trolig også fordoblet, mens varighetene av den enkelte reise har gått ned med den følge at samlet årlige reisedager pr reisende også har gått noe ned.

Ekskursjoner og studieturer har også økt vesentlig, men har fortsatt et mer begrenset omfang som tilsvarer noe under 1 million reisedager samlet i 1989. Veksten i reisedager i tilknytting til ekskursjoner og studieturer har imidlertid i vesentlig grad sammenheng med at den årlige varigheten av denne type reiser har økt relativt mye (fra 6 til 10 reisedager) pr deltaker.

3.3 Endringer i overnattingsstruktur og transportform

Overnattingsstrukturen ser ut til å ha vært relativt stabil de siste 10 årene for yrkesreisenes del. Andelen av de yrkesreisende som bodde på hotell var ca 75-80 prosent både i 1979 og i 1989 (tabell 8). 7-10 prosent bodde på pensjonat, motell eller gjestgiveri. Andelen som bodde hos slekt og venner var også stabil, dvs. 6 prosent.

Det vesentligste som ser ut til å ha skjedd er at det relativt sett var noe færre som bodde i arbeidsbrakker, mobile husvære, campingvogner mm. i 1989 enn i 1979, dvs. i andre overnattingsformer. Dette har først og fremst sammenheng med at andelen som bodde på pensjonat, motell, gjestgiveri økte vesentlig blant dem som var på arbeidsoppdrags-reiser. Ikke bare var det færre av disse som bodde i arbeidsbrakker, mobile husvære mm., men det var også en noe lavere andel av dem som bodde på hotell. Det som derfor ser ut til å ha skjedd for arbeidsreisenes del er både en utvikling bort fra enklere overnattingstandard og en begrenset tendens til å gå noe ned fra hotellstandard når yrkesaktive er ute på arbeidsoppdrag.

Stabiliteten i overnattingsstrukturen gjør at det som har bestemt veksten i etterspørselen fra yrkesreisende for de ulike overnattingsformene, først og fremst har vært veksten i antall yrkesaktive personer ute på reise. I mer begrenset grad har det også hatt betydning om antall reisedager årlig har økt for dem som har deltatt på de ulike formene for yrkesreiser.

Tabell 8 Nordmenn som har vært på yrkesreise etter overnattingsform på den siste yrkesreisen og hva slags yrkesreise dette var. Prosent. 1978/79 og 1988/89.

	Overnattingsform								I alt
	Hotell, hotellhytter		Pensjonat, motell, gjestgiveri, motellhytter ol.		Slekt, venner, bekjente		Annet		
	1979	1989	1979	1989	1979	1989	1979	1989	
Kurs, seminar, konferanse, kongress	90	85	3	6	3	5	4	4	100
Ekskursjon, studietur	71	80	14	10	-	10	14	-	100
Handels-, forretningsreise	88	83	3	11	6	6	3	-	100
Møtevirksomhet	74	80	4	7	9	9	13	4	100
Arbeidsoppdrag	56	47	7	22	4	6	33	25	100
Annet	25	-	-	-	-	-	75	-	100
I alt	76	78	7	10	6	6	11	6	100

Undersøkelsen i 1989 kartla ikke type transportmiddel som ble brukt. 1979-undersøkelsen kartla imidlertid dette og resultatene viste at mens bruk av personbil preget feriereisene, var yrkesreisene den gang i vesentlig grad knyttet til bruk av fly (tabell 9).

Tabell 9 Nordmenn som var på yrkesreise etter transportmiddel brukt på den siste yrkesreisen og hva slag yrkesreise dette var. 1978/79.

	Buss	Jernbane	Båt, ferge	Fly	Personbil	Annet	I alt
Kurs, seminar, konferanse, kongress	6	13	3	32	44	2	100
Ekskursjon, studietur	-	-	7	57	36	-	100
Handels-, forretningsreise	3	3	-	52	39	3	100
Møtevirksomhet	9	22	-	44	26	-	100
Arbeidsoppdrag	-	4	11	32	43	11	100
Annet	25	-	-	50	-	25	100

Det er mulig at når varigheten på enkelte former for yrkesreiser har gått ned de siste 10 årene, kan det skyldes økt bruk av fly. Det kan også tenkes at økt flybruk kan ha reduserte behovet for overnattingsreiser, fordi at de yrkesreisende i noe større grad

kan reise fram og tilbake på dagen i forbindelse med oppdrag. Hvordan dette eventuelt har slått ut viser imidlertid ikke undersøkelsene.

Den betydelige bruken av fly gjenspeiler nok ikke bare at tiden er kostbar i arbeidslivet, men også at en del av yrkesreisene er rettet mot utlandet. Hvor stor andel av yrkesreisene som går utenlands viser disse undersøkelsene ikke.

3.4 Det kommersielle overnattingsmønsteret i Norge 1986-1989 for yrkesreisenes del

Intervjuundersøkelsene belyser bare hvordan volumet og strukturen var ved begynnelsen og slutten av den siste 10-årsperioden, ikke hvordan yrkesreisene har utviklet seg fra år til år og eventuelt for innlandet eller deler av landet. Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk kunne eventuelt ha vist dette, hvis den hadde vært sammenlignbar for hele perioden. Men Byråets overnattingsstatistikk ble endret i 1984 med ferdig oppjustering fra 1986 av, slik at den kan kun brukes til å belyse endringene nærmere for de siste 4 årene, dvs fra 1986 til 1989 av.

Byråets overnattingsstatistikk er organisert slik at det ikke er mulig å skille mellom norske og utenlandske yrkesreisende. Det er derfor ikke mulig å vite sikkert om de endringene som framgår av bedriftenes opplysninger, skyldes endringer i de norske yrkesreisene, utenlandske yrkesreisene eller er samspill mellom norske og utenlandske endringer. Siden endringene i yrkesreisene trolig først og fremst er knyttet til den økonomiske aktiviteten i Norge, er det rimelig å tro at de norske og utenlandske yrkesreisene i stor grad endrer seg i samme retning på omtrent samme tid. Det må også være den norske yrkesreisetrafikken som dominerer. Endringstallene i Byråets overnattingsstatistikk kan derfor være gode indikatorer på endringene for den norske yrkesreisetrafikken i Norge som helhet og for de ulike landsdeler.

Overnattingsstatistikken viser at det ikke har vært noen jevn utvikling volummessig for de yrkesreisene som ble lagt til norske overnattingsbedrifter i perioden 1986-1989. Yrkesovernattingene økte relativt sterkt på landsbasis fra 1986 til 1987 (opp 10 prosent), for deretter å synke igjen fram til 1989 hvor overnattingsstallet fortsatt var vel 190 000 gjestedøgn eller 4 prosent over 1986-nivå. En tredjedel av nedgangen kom i 1988, to tredjedeler i 1989 (Tabell 10).

Utviklingen har vært noe forskjellig landsdelene i mellom. I Nord- Norge og på Sørlandet har det vært en mindre tilbakegang på henholdsvis 3 og 1 prosent i yrkestrafikk-overnattingene de siste 4 årene. I Trøndelag var yrkesovernattingene på samme nivå i 1989 som 4 år tidligere. Yrkestrafikken på Østlandet og på Vestlandet derimot har gått noe opp, henholdsvis 7 og 3 prosent.

Innen den enkelte landsdel kan det ha skjedd store endringer. For Østlandets del er de geografiske vridningene ganske betydelige.

Oslo/Akershus fikk i 4 -årsperioden en vekst på hele 21 prosent med det meste av veksten i 1987, men med vekst også i 1988 og meget liten tilbakegang i 1989. Innlandsfylkene Hedmark, Oppland, Buskerud og Telemark fikk i samme periode en nedgang på 8 prosent, med en betydelig nedgang i yrkesover-nattingene i 1989. Også i Østfold og Vestfold var det en nedgang (5 prosent) fra 1986 til 1989, men der kom nedgangen i 1988.

Tabell 10 Yrkesovernattingene generelt på norske overnattings bedrifter 1986-1989 etter landsdel.

	Antall overnattinger				Endring i 1986-89	
	1986	1987	1988	1989	I alt	I prosent
Østlandet i alt	2.465.000	2.692.000	2.767.000	2.632.000	167.000	7
Oslo/Akershus	1.010.000	1.210.000	1.294.000	1.286.000	276.000	21
Østfold/Vestfold	311.000	340.000	301.000	296.000	-15.000	- 5
Hedmark, Oppland, Buskerud og Telemark	1.144.000	1.151.000	1.172.000	1.050.000	-94.000	- 8
Aust- og Vest-Agder	218.000	223.000	214.000	215.000	- 3.000	- 1
Vestlandet	1.358.000	1.514.000	1.461.000	1.404.000	46.000	3
Trøndelag	395.000	447.000	386.000	395.000	0	0
Nord-Norge	661.000	710.000	667.000	644.000	-17.000	- 3
I alt	5.097.000	5.595.000	5.495.000	5.290.000	193.000	4

Utviklingen innen hver enkelt av innlandsfylkene på Østlandet har vært noe forskjellig. Hedmark har hatt en relativt jevn vekst i hele perioden fra 1986 til 1989 av. Oppland hadde vekst i yrkestrafikken i 1988, men en nedgang på 15 prosent i 1989. Buskerud har hatt nedgang i hele perioden og i tillegg fått en vesentlig nedgang også i 1989 slik at yrkestrafikken i det fylket har gått ned hele 24 prosent de 4 siste årene. Utviklingen i Telemark er mer preget av stabilitet. Også i Trøndelag har det vært geografiske vridninger med nedgang i yrkestrafikken i Sør-Trøndelag og vekst i Nord-Trøndelag de siste årene (Vedleggstabell 1).

Nedgangen i yrkestrafikken i Nord-Norge og på Sørlandet har trolig sammenheng med økonomiske nedgangstider i landsdelene. Veksten i Oslo/Akershus på 21 prosent har vel imidlertid neppe sammenheng med en tilsvarende økonomisk vekst. De indre østlandsfylkene har vel heller ikke hatt en så sterk nedgang i økonomisk aktivitet som nedgangen i yrkestrafikken skulle tilsi. Forklaringen må være at yrkestrafikk som ikke nødvendigvis er knyttet til overnattingsstedet har endret noe på sin lokalisering. Omfordeling av møtevirksomhet kan ha skjedd, på den måten at møter i større grad har blitt sentralisert til hovedstadsområdet og i mindre grad blitt desentralisert. Kurs, seminar og konferansetraffikken er sannsynligvis det viktigste eksemplet på slik ikke-stedbunden yrkestrafikk som kan ha blitt geografisk flyttet noe på de 4 siste årene.

Overnattingsstatistikken kan belyse om kurs- og konferansetraffikken har blitt omlokalisert. De andre formene for yrkesreiser som ble kartlagt i intervjuundersøkelsen er i overnattingsstatistikken slått sammen til en gruppe av yrkesreiser, slik at det ikke er mulig å påvise eventuelle geografiske vridninger for andre hovedtyper av yrkesreiser annet enn for andre yrkesreiser som helhet.

3.5 Volumendringer og geografiske vridninger i kurs og konferanse-traffikken

Overnattingsstatistikken til Statistisk Sentralbyrå viser at kurs- og konferansetraffikken har vært relativt stabil volummessig på landsbasis de siste 4 år. Målt i gjestedøgn for landet som helhet var det 0.1 prosent vekst i kurs- og konferanseovernattningene fra 1986 til 1989 (tabell 11). Veksten i yrkestrafikken generelt på 3 prosent de siste 4 årene må derfor ha sammenheng med vekst i de andre formene for yrkestrafikk, ikke kurs- og konferansetraffikken.

Tabell 11 Kurs- og konferanseovernattingene på norske overnattingsbedrifter 1986 og 1989 etter landsdel.

Landsdel	Antall overnattinger		Endring 1986-89	
	1986	1989	i alt	i prosent
Oslo/Akershus	268.000	356.000	88.000	+ 33
Østfold/Vestfold	147.000	149.000	2.000	+ 1,4
Hedmark, Oppland				
Buskerud og Telemark	774.000	682.000	-92.000	-11,9
Aust og Vest-Agder	67.000	69.000	2.000	3,0
Rogaland	75.000	85.000	7.000	9,3
Hordaland	177.000	133.000	-44.000	-24,9
Sogn og Fjordane og				
Møre og Romsdal	135.000	133.000	- 2.000	- 1,5
Trøndelag	140.000	149.000	9.000	6,4
Nord-Norge	183.000	199.000	16.000	8,7
I alt	1967.000	1976.000	10.000	0,1

Den betydelige veksten som intervjuundersøkelsene viser i kurs- og konferansetraffikken de siste 10 årene må eventuelt ha kommet før 1986, dvs mellom 1979 og 1989, eller den må ha rettet seg delvis mot utenlandske reisemål. Vi skal heller ikke se bort fra at intervjuundersøkelsens endringstall kan være noe for høye. Det at intervjuundersøkelsene kartla antall **reisedager**, ikke **overnattingsdøgn**, fører imidlertid til at volumtall i intervjuundersøkelsene blir vesentlig høyere enn norsk overnattingsstatistikk tilsier. Siden gjennomsnittlig antall reisedager pr kurs- og konferansereise var 3 dager i 1989, var gjennomsnittlig antall overnattinger 2 netter, dvs 33 prosent lavere. Det at ca 10 prosent av kurs og konferansedeltakerne bodde utenom kommersielle overnattingsbedrifter, gjør også at overnattingsstatistikken nødvendigvis gir lavere overnattingsstall enn reisedager fra intervjuundersøkelsene. I tillegg kommer det at intervjuundersøkelsene også dekker kurs- og konferanser i utlandet. Hvor stor andel av kurs- og konferansereisene som er lagt til utlandet, vet vi ikke. Men en undersøkelse av svenske yrkesreiser viser at 25 prosent av kurs, konferanse, seminar og kongressreisene var lagt til utlandet i 1989 (Sveriges Turistråd 1989).

Overfører vi de 4, 6 millioner reisedagene nordmenn var på kurs og konferanser i 1989 til **overnattingsdøgn** tilbrakt på norske overnattingsbedrifter ut fra overnevnte erfaringstall, tilsvarer de 4, 6 millioner reisedagene 2, 07 millioner overnattingsdøgn i Norge. Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk anslår det samme volumet til å være 1, 955 millioner. Størrelsesanslaget i intervjuundersøkelsen virker derfor rimelig korrekt.

Det alt vesentligste av forskjellen mellom intervjuresultatene og overnattingsstatistikken har sammenheng med at det er brukt to ulike måleenheter og ulik avgrensning av reisene geografisk og overnattingsmessig.

Overnattingsstatistikken til Sentralbyrået kan imidlertid ikke belyse volummessige endringer i kurs- og konferansetraffikkken de siste 10 årene, men den viser klare geografiske vridninger i denne trafikken mellom ulike deler av landet fra 1979 til 1989. Årsaken til at dette er mulig å påvise for hele 10-årsperioden, er en spesialundersøkelse i 1979 som ble foretatt for å se nærmere på hotellgjestenes sammensetning det året. Sammenligningen av disse kildene viser at det de siste 10 årene har skjedd en betydelig nedgang relativt i innlandsfylkenes markedsandeler på dette markedet. Mens Hedmark, Oppland og Buskerud hadde 37,8 prosent av gjestedøgnene i 1979 i forbindelse med kurs og konferanser, var denne andelen gått ned til 30,0 prosent i 1989. Samtidig økte kystfylkene østpå, og spesielt Oslo og Akershus sin markedsandel vesentlig, mens de andre landsdelene stort sett opprettholdt sin markedstilling (tabell 12).

Tabell 12 Kurs- og konferanseovernattinger fordelt på landsdel 1979, 1980 og 1989 1)

Landsdeler	Markedsandel kurs/ konferanse virksomhet			Landsdelens andel av befolkningen
	1979	1986	1989	
Østlandet, kystfylker	17,7 %	21,2 %	25,8 %	30,6 %
Østlandet, innlandsfylk.	37,8 %	34,1 %	30,0 %	14,1 %
Sørlandet	10,8 %	8,7 %	8,6 %	9,6 %
Vestlandet	15,4 %	16,3 %	15,0 %	20,0 %
Midt Norge	9,2 %	10,5 %	10,6 %	14,6 %
Nord Norge	9,1 %	9,3 %	10,2 %	11,1 %

1) For å gjøre resultatene sammenlignbare med 1979 undersøkelsene er følgende inndeling benyttet her:

Østlandet, kystfylker	- Oslo, Akershus, Østfold, Vestfold
Østlandet, innenlandsfylker	- Hedmark, Oppland, Buskerud
Sørlandet	- Telemark, Aust- og Vest-Agder
Vestlandet	- Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane
Midt Norge	- Møre og Romsdal, Sør og Nord Trøndelag
Nord-Norge	- Nordland, Troms, Finnmark

2) Kilde for 1979 og 1986 er Horwath & Horwath, 1988.

Også for kurs- og konferansetraffikkens del har det vært ulik utvikling innen landsdelene. Det har vært en relativt sett størst nedgang i det viktigste kurs- og konferansefylket på Vestlandet, dvs Hordaland med en nedgang på 25 prosent i kurs- og konferanseovernattningene fra 1986 til 1989. Det har også vært

en betydelig nedgang i de to innlandsfylkene som har hatt mest av kurs- og konferansetrafikk, dvs Buskerud og Oppland med henholdsvis 22 og 13 prosent. Tilsammen har disse to innlandsfylkene tapt noe over 100 000 kurs- og konferanse-gjestedøgn de siste 4 årene. Samtidig har Oslo og Akershus-bedriftene fått nesten 90 000 flere (tabell 13).

Tabell 13 Kurs- og konferansetrafikken i Norge i 1986 og 1989 etter fylke. Målt i gjestedøgn og markedsandel.

Fylke	Kurs/konferanse overnattingsdøgn (i 1000)		Markedsandel	
	1986	1989	1986	1989
Østfold	47	49	2,4 %	2,5 %
Akershus	123	160	6,3 %	8,2 %
Oslo	145	193	7,4 %	10,0 %
Hedmark	72	93	3,7 %	4,8 %
Oppland	294	256	14,9 %	13,1 %
Buskerud	304	236	15,5 %	12,1 %
Vestfold	100	100	5,1 %	5,1 %
Telemark	104	97	5,3 %	5,0 %
Aust-Agder	24	17	1,2 %	0,9 %
Vest-Agder	43	52	2,2 %	2,7 %
Rogaland	75	85	3,8 %	4,3 %
Hordaland	177	133	9,0 %	6,8 %
Sogn og Fjordane	68	77	3,5 %	3,9 %
Møre og Romsdal	67	56	3,4 %	2,9 %
Sør Trøndelag	118	97	6,0 %	5,0 %
Nord Trøndelag	22	52	1,1 %	2,7 %
Nordland	90	90	4,6 %	4,6 %
Troms	52	62	2,6 %	3,2 %
<u>Finnmark</u>	<u>41</u>	<u>47</u>	<u>2,1 %</u>	<u>2,4 %</u>
Totalt	1967	1976	100 %	100 %

Overnattingstatistikken fra Byrået viser dessverre ikke hvorfor disse endringene har skjedd. En mulighet er at økonomiske innstramninger de siste årene har gjort at bedriftene og forvaltningen har lagt vekt på noe kortere kurs og konferanser. For å redusere reisedagene er disse turene derfor lagt til mer sentralt beliggende kurs og konferansesteder. I hvilken grad dette har ført til prispress utenfor sentraene viser undersøkelsene ikke. Informanter i bransjen mener imidlertid det har skjedd.

3.6 Endringer i yrkesreisene utenom kurs- og konferansetrafikken

Sammenholder vi endringene i yrkestrafikken generelt med endringene i kurs- og konferanseovernattingene i Norge fra 1986 til 1989, viser Byråets statistikk at 5 prosent av veksten i yrkestrafikken de siste 4 årene skyldes økt kurs- og konferanseovernattinger på bedriftene i Norge. 95 prosent av veksten på landsbasis skyldes økt trafikk av andre former for yrkesreiser.

Østlandet samlet sett hadde omtrent samme antall kurs- og konferanseovernattinger i 1989 som 4 år tidligere. Når innlandsfylkene østpå hadde en nedgang i yrkesovernattingene generelt på vel 90 000 gjestedøgn hadde 98 prosent sammenheng med en nedgang i kurs- og konferansetrafikken. Økningen i yrkesovernattingene i Oslo/Akershus på 276 000 gjestedøgn, henger imidlertid både sammen med vekst i kurs- og konferansetrafikken og annen yrkestrafikk. Veksten i kurs- og konferansetrafikken sto for omlag 1/3 av totalveksten i yrkestrafikken i hovedstadsområdet, andre typer yrkestrafikk for 2/3-deler (Tabell 14).

Tabell 14 Endringer av yrkesovernattinger på norske overnattingsbedrifter 1986-1989 etter landsdel og hovedtype av yrkesreise. Gjestedøgn.

	Endring i alt 1986-89		
	Yrkesreiser genrelt	Kurs-konferanse	Andre yrkesreiser
Østlandet i alt	167.000	- 2.000	165.000
Oslo/Akershus	276.000	88.000	188.000
Østfold/Vestfold	-15.000	2.000	-13.000
Hedmark, Oppland, Buskerud og Telemark	-94.000	-92.000	- 2.000
Aust og Vest-Agder	- 3.000	2.000	- 5.000
Vestlandet	46.000	-39.000	7.000
Trøndelag	0	9.000	- 9.000
Nord-Norge	-17.000	10.000	-33.000
I alt	193.000	100.000	1983.000

I Trøndelag er en mindre økning av kurs- og konferansetrafikken de siste årene oppveid av en tilsvarende nedgang i annen yrkestrafikk. I Nord-Norge har kurs- og konferansetrafikken økt noe mere, men der har annen yrkestrafikk gått ned dobbelt så mye slik at samlet sett har yrkesovernattingene generelt gått ned. Hovedvekten av nedgangen ser ut til å ha kommet i Troms, spesielt i 1989. I Rogaland har det vært en vekst i yrkestrafikken utenom kurs- og konferansesektoren fram til 1988 med stabilisering i 1988 og 1989 (Vedleggstabell 1).

Utviklingen de siste 4 årene i yrkestrafikken er med andre ord ikke ensartet over hele landet. Det viktigste som har skjedd ser ut til å være en økt sentralisering til Oslo og Akershus, spesielt av kurs- og konferansetraffikk på bekostning av Buskerud og Oppland først og fremst.

4. FRAMTIDSUTSIKTENE

4.1 Tidligere prognoseforsøk

Å lage prognoser på dette feltet er vanskelig. Det viser en undersøkelse foretatt på oppdrag av Distriktenes Utbyggingsfond (Horwath & Horwath 1988). Den undersøkelsen kartla i 1987 forventningene om markedsutviklingen de nærmeste årene hos de bedriftene som til daglige arbeider på markedene. Undersøkelsen var begrenset til to av de viktigste kurs- og konferansefylkene på Vestlandet og Østlandet, dvs til Buskerud og Hordaland.

Sammenligner vi forventningene som disse bedriftene hadde på kort sikt med den faktiske utvikling i følge SSB's overnattingsstatistikk 1986-1989, finner vi at utviklingen har gått i en helt annen retning enn bedriftene forventet (tabell 15). Mens bedriftene forventet en vekst på 13-24 prosent i denne perioden, har det istedet kommet en nedgang på 15-20 prosent. Bedriftenes prognoser på kort sikt, dvs for de nærmeste 3-4 årene, var med andre ord opp mot 40-45 prosent feil. Årsaken er trolig vesentlige endringer i den samfunnsøkonomiske utviklingen for Norge som nasjon i denne perioden.

Tabell 15 Overnattingsbedriftenes forventning til utvikling 1986-1989 i Hordaland og Buskerud sammenholdt med faktisk utvikling ut fra overnattingsstatistikken til SSB. 1)

	Gjestedøgn i bedriftene 1987	Bedriftenes prognose 1986-1989	Virkelig utvikling 1986-1989
Hordaland	177.000	Gjestedøgn + 42. 000	Gjestedøgn - 44. 000
Buskerud	266.000	+ 35. 000	- 68. 000

- 1) Bedriftene som inngikk i undersøkelsen dekket 76-88 % av totalt antall kursdøgn i de to fylkene. Tallene for den virkelige utvikling gjelder alle bedriftene i fylkene, og er derfor noe for høye i absolutte tall i forhold til prognosebedriftene.

4.2 Mulige endringer framover

Kortsiktige endringer

Overnattingsbedriftenes utbyggingsplaner vil i mange tilfelle være knyttet til forventninger om den framtidige utvikling av yrkesreisene. At forventningene hos bedriftene i Norge har vært

store også de siste årene framgår av den betydelige utbyggingen som har vært på gang i flere av de norske byene. Ikke minst kapasitetsutvidelsene i Oslo i 1990 understreker dette.

Hvis ikke det kommer en vekst i også yrkestrafikken, vil slike store kapasitetsutvidelser påvirke markedsutviklingen i hvert fall på kort sikt. Hvis overkapasitetsproblemer fører til prispress i Oslo/Akershusområdet, vil det trolig kunne forplante seg ganske raskt til prispress også for bedriftene ellers i Østlandsområdet og i landsdelssentraene som konkurrerer med Oslo/Akershus på kurs-, konferanse- og møtemarkedet. Bedrifter som eventuelt får problemer må i større grad søke å erstatte redusert yrkestrafikk med flere ferie- og fritidsreisende. Et problem i den forbindelse er at de yrkesreisende ofte er mer betallingsvillige, slik at en nedgang i yrkestrafikken eventuelt må erstattes av flere fritidsreisende for å gi samme økonomiske resultat.

Et meget sentralt spørsmål for reiselivsnæringen i mange deler av Norge er derfor om kapasitetsutvidelsene i hovedstaden og enkelte andre større byer vil medføre ikke bare kortsiktige, men også noe mer langsiktige markedsproblemer. Det vil i tilfelle avhenge av hvordan etterspørselen fra de yrkesreisende utvikler seg på lengre sikt.

Generelt må vi vel kunne regne med at utviklingen av yrkesreisenes volum og struktur vil være nært knyttet til utviklingen i arbeids- og næringslivet, og den politikk som blir ført på disse områdene i årene framover. Oljeinntektene gjør at Norge til en viss grad har flere valgmuligheter enn hva som er tilfelle i mange andre land, slik at mye kan avhenge av de politiske valg og prioriteringer som blir gjennomført de nærmeste årene. På dette politiske området er det imidlertid vanskelig å spå, ut over det at samfunnsøkonomiske realiteter i stor grad teller med når valgene blir gjort.

Langsiktige endringer

Hvis vi ser bort fra kortsiktige økonomiske tilpasninger og forsøker med et mer langsiktig perspektiv, er det prinsipielt sett tre viktige tallstørrelser eller faktorer som bestemmer omfanget eller volumet av yrkesreiser også i årene framover. Og det er utviklingen når det gjelder:

- * antall yrkesaktive her i landet
- * andelen av disse som drar på ulike former for yrkesreiser, og
- * varigheten på disse reisene, dvs. antall reisedager pr år

Øker størrelsen på en av disse faktorene, mens de andre to er konstant, vil volumet av slike reiser også øke. Øker f. eks. antall yrkesaktive i Norge i årene framover, samtidig som antall turer og varigheten av reisene er konstant, så øker etterspørselen målt i antall reisedager.

Denne demografiske forklaringsmodellen kan nyttes til å vurdere mulige endringer i yrkesreisenes omfang de nærmeste årene. Her er det bare aktuelt å kort påpeke noen få viktige momenter.

4.2.1 Vil antall yrkesaktive øke? Hva blir eventuelt effekten av det?

Hvis antall fulltids yrkesaktive øker med 100 000 personer i de neste 10 år, en økning som tilsvarer den økningen som har skjedd i 1980-årene, og vi forutsetter at de yrkesaktive reiser som i 1989, så vil disse 100 000 nye yrkesaktive innebære 45000 nye yrkesreisende eller 1.6 millioner flere reisedager i forbindelse med yrkesreiser. Dette representerer en vekst volummessig i reisedager på 12 prosent eller noe mindre i overnattingsdøgn siden f. eks. en reise på 2 dager bare omfatter en overnatting.

Det må med andre ord en meget betydelig vekst i antall yrkesaktive til for å få en heller beskjeden vekst på rundt 10 prosent i gjestedøgn i løpet av de neste 10 år i den kommersielle overnattingssektoren, forutsatt at de yrkesaktive fortsetter å reise som de nå gjør. På samme måte vil en betydelig nedgang i den fulle sysselsetting, på f. eks. 100 000 flere arbeidsledige, som må føre til relativt begrenset nedgang i etterspørselen etter yrkesreiser, gitt at de som er fulltidsyrkesaktive reiser som før.

Et viktig spørsmål blir derfor hvordan arbeidsmarkedet vil utvikle seg framover. Hvis det er realistisk å vente en betydelig vekst i form av nye arbeidsplasser og fulltids yrkesaktive i Norge de nærmeste årene, kan det komme en begrenset vekst i yrkesreisevolumet, alt annet som før. Hvis ikke, må det andre drivkrefter til for å få etterspørselen etter yrkesreiser til å øke.

4.2.2 Vil andelen yrkesaktive som reiser øke?

Vurdert ut fra dagens situasjon med rundt 100 000 arbeidsledige, er det nærliggende å tro at om det skal bli noen vesentlig vekst volummessig av yrkesreiser i Norge i årene framover, så må drivkraften på kort sikt være en annen enn økt sysselsetting. Da kan det være mer realistisk å regne med at etterspørselen etter yrkesreiser kan øke på grunn av økt reisehyppighet blant de yrkesaktive, dvs. at andelen av de yrkesaktive som reiser i yrkesøyemed vil øke. Det er denne type endring som forklarer det meste av veksten som kom i 1980-årene, i følge de landsomfattende intervjuundersøkelsene.

Det var også denne type endringer som var drivkraften bak den sterke økningen i etterspørselen etter feriereiser på 1970-tallet. Veksten i ferieaktiviteten hadde imidlertid sammenheng med to ulike endringsprosesser. Dels kom den veksten av en strukturomlegging i næringslivet hvor arbeidskraft ble overført fra yrker uten ferieordninger til yrker med rett til ferie. Og dels kom den veksten av en utbygging av nye ferieordninger som

tok sikte på å gi flere befolkningsgrupper muligheter til å ta ferie. Det siste er ofte sett på som del av en demokratiseringsprosess.

Hvis noe tilsvarende skal skje innenfor yrkesreisesektoren må i tilfelle arbeidskraft bli overført fra næringsgrener hvor det er lite reiseaktivitet blant de yrkesaktive, til næringer hvor yrkesreiser er mer vanlige. Det kan f. eks. ha sammenheng med en overføring av arbeidskraft fra landbruket til tjenesteytende sektorer. En "demokratisering" av yrkesreisene i den forstand at samfunnet aktivt vil legge til rette for at flest mulig yrkesaktive kan få reise i arbeidstiden er vel mindre tenkelig. Med ett unntak, og det er tiltak i form av organisert voksenopplæring og kurs, f. eks. avtalefestet mellom partene i arbeidslivet, som kan bli organisert slik at deltakerne har samlinger på kommersielle overnattingsteder.

Siden reisehyppigheten er relativt lik i de ulike yrkesgrupper i Norge, må det meget betydelige overføringer av arbeidskraft til mellom ulike næringer før denne type strukturendringer vil kunne gi store endringer i yrkesreiseaktiviteten. Endringer i hvordan yrkesreisene er organisert, f. eks. i form av kurs og konferansevirksomhet, kan imidlertid gi store og relativt raske utslag. Et utspill nylig fra ledere i Norske Kommuners Sentralforbund om å legge vesentlig mere av opplæring og kurs til arbeidsplassen fordi dette gir mer effektiv læring, og å redusere kurs og konferanser av tradisjonell type, kan bety en omlegging med store konsekvenser volummessig. Det gjelder både for yrkesreisenes del og for norske hoteller.

Arbeidsmarkedstiltak for arbeidsledige i form av opplæring på kurs på overnattingsbedrifter, kan imidlertid slå ut den andre veien. Det er dessverre lite informasjon om omfanget av slike tiltak, hvordan de ulike former for kurs og konferanser utvikler seg og drivkreftene bak utviklingen på den sektoren.

4.2.3 Vil varigheten av reisene endre seg?

Det er mulig at endringsprosesser i hvordan næringslivet driver sin produksjon, kan endre både hvor mange som drar på yrkesreiser (prosent-andelen) og hvor mange dager reisene varer på årsbasis pr person. Utviklingen på 1980-tallet viser imidlertid at antall dager pr yrkesreisende har gått noe ned. Det er derfor et spørsmål om det er realistisk framover med noen betydelig vekst i antall dager som de yrkesaktive reiser pr år.

De landsomfattende intervjuundersøkelsene viste imidlertid at når varigheten av turene på årsbasis gikk ned, hang det sammen med at de yrkesaktive reiste på flere turer, men at varigheten av den enkelte reise gikk ned gjennomsnittlig sett. For kurs og konferansereisenes del var antall reisedager pr reise i 1989 nede i 2-3 dager. Det samme gjelder handels-, forretnings- og møtereisene. For disse typene av reiser er det derfor mindre rimelig å forvente en reduksjon ytterligere av antall reisedager pr. reiser med overnatting.

Antall reiser pr reisende kan imidlertid gå ned på årsbasis hvis økonomiske innstramninger eller endrede produksjonsforhold tilsier det. Økonomiske innstramninger behøver imidlertid ikke bety at reisebehovet blir mindre, men at de yrkesaktive reiser på rimeligere måter enn før. En tilpasningsmulighet er f. eks. å overnatte noe rimeligere eller å sløyfe overnatting helt der hvor det er mulig å foreta reisen på dagen.

4.2.4 Er det grenser for vekst?

Den viktigste faktoren på sikt ser ut til å være hvor stor andel av de yrkesaktive som er ute og reiser hvert år på de ulike typer av yrkesreiser. Hvis antall yrkesaktive blir omtrent stabilt i årene framover og antall reisedager pr reisende ikke øker, må andelen av de yrkesaktive som reiser fordobles for å få en vekst volummessig i yrkesreisene som er like stor som den vi har hatt i 1980-årene. Et viktig spørsmål er derfor om det er realistisk å forvente seg så sterke vekstrater i andelene som reiser på yrkesreiser. For i praksis er det rimelig å tro at det er grenser for hvor stor andel av de yrkesaktive som vil komme til å reise hvert år.

Det er få faglige holdepunkter for å vurdere hvor slike grenser ligger og om vi i Norge begynner å nærme oss dem. Siden andelen som reiser på de fleste formene av yrkesreiser ligger i størrelseordenen 5-15 prosent, skulle det teoretisk være 85-95 prosent av de yrkesaktive som kan være potensielt nye reisende. Det virker imidlertid rimelig at bare begrensede andeler av de yrkesaktive kan være aktuelle for det å reise på handels- og forretningsreiser. Det samme gjelder arbeidsoppdrag og møtevirksomhet. Det kan derfor godt være mulig med noe høyere reiseandeler for disse yrkesreisenes vedkommende, men det virker lite rimelig å tenke seg at virkelig store grupper av yrkesaktive vil begynne med f. eks. forretningsreiser hvert år eller skal reise i arbeidsoppdrag og overnatte hjemmefra.

Den formen for yrkesreiser som en større andel deltar på nå, kurs, seminar og konferansene, har muligens nådd et slikt nivå at veksten neppe kan fortsette i samme takt i årene framover. Hver tredje fulltids yrkesaktive nordmann var på slike former for reiser i 1989. Det er derfor et spørsmål om en begynner å nærme seg en øvre grense for hvor stor andel av de yrkesaktive som vil reise på kurs og konferanser hvert år. I tilfelle vil denne form for yrkesreiser ha nådd et nivå hvor veksttaket vil begynne å avta uansett økonomiske forhold i samfunnet.

Selv om det teoretiske potensialet er stort, er det derfor mulig at en må forvente en avtagende vekstrate i yrkesreisene på lengre sikt. Dette gjelder spesielt kurs og konferansemarkedet hvor nivået allerede er høyt. Men det gjelder trolig også yrkesreiser generelt. For det var slik i Norge siste år (1989) at gjennomsnittlig var de reisende fulltidsyrkesaktive ute på reise i vel 3 arbeidsuker i gjennomsnitt på årsbasis. Det er derfor mulig at vi i praksis nærmer oss en øvre grense for yrkesreisenes volum på årsbasis. I tilfelle vil veksttaket i yrkesreisenes

volum avta i årene framover. Omorganisering av kurs- og konferansevirksomheten og økonomiske innstramninger kan også føre til en nedgang i hvertfall på kort sikt.

Å lage sikre prognoser på dette feltet er derfor neppe mulig, hverken på kort eller lengre sikt. Mye taler imidlertid for at selv med økonomisk oppgang, vil veksttakten i yrkestrafikken ikke fortsette på samme nivå som i 1980-årene. En større økning i hotell-kapasiteten beregnet på denne type trafikk vil derfor mest sannsynlig gi problemer med overkapasitet, og prispress som følge.

5. SAMMENDRAG

1. Innledning

Norske overnattings- og serveringsbedrifter hadde ca 48 prosent av sin omsetning fra norske yrkesreisende i 1988, hvis vi ser bort fra lokale serveringstjenester. Det har derfor betydelig interesse for reiselivsnæringen hvordan dette markedet utvikler seg på kort og noe lengre sikt. Spesielt er det viktig i disse dager hvor det skjer en betydelig kapasitetsutvidelse i hotellsektoren i enkelte større byer, med mulighet for overkapasitetsproblemer.

Konsekvensene kan bli at overnattingsbedrifter i distriktene også får problemer med den økte konkurransen om yrkestrafikken, slik at de i større grad må skaffe seg kunder knyttet til fritidsreiser og naturopplevelse.

Formålet med denne rapporten er ikke å analysere konsekvensene av utviklingen i byene, men å skaffe fram et overblikk og en dokumentasjon av yrkesreisenes sammensetning og utvikling slik at grunnlaget for markeds- og konsekvensanalyser mer generelt blir bedre. Rapporten bygger på to landsomfattende intervjuundersøkelser og overnattingsstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå.

2. Yrkesreisenes volum i 1989

Begrepet yrkesreise omfatter her de reiser som yrkesaktive tar som del av sitt inntektsgivende arbeide eller yrke, og som omfatter **minst en overnatting** borte fra hjemmet.

Nesten 850 000 nordmenn var ute på slike reiser i 1989 med en samlet varighet på 15. 6 millioner **reisedager** eller ca 3 arbeidsuker pr reisende i gjennomsnitt på årsbasis. . Siden antall reisedager er flere enn overnattingene på reisene tilsvarer yrkesreisene omlag 9. 4 **overnattinger**. Hvor stor andel av disse som er lagt til utlandet vet vi ikke. En undersøkelse av de svenske yrkesreisene viste imidlertid at 37 prosent av yrkesreise- overnattingene var lagt **utenlands**.

12 prosent av de norske yrkesreisende hadde **overnattet privat**, dvs utenom kommersielle overnattingsbedrifter. De 15. 6 millioner reisedagene som nordmenn foretok i 1989 i forbindelse med yrket, representerte derfor omlag 5. 2 millioner **overnattingsdøgn ved norske overnattingsbedrifter** hvis svenske erfaringer om utenlandsreisene er overførbare. De ca 5. 2 millioner yrkesreise-gjestedøgnene stemmer bra med Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk for de norske bedriftene.

Nordmenns yrkesreiser utgjør omlag 15-20 prosent av de norske fritidsreisene som innbefatter overnatting borte fra hjemmet. Når yrkesreisene volummessig er såvidt beskjedne skyldes det ikke

bare at en tredjedel av den voksne norske befolkning ikke er yrkesaktive og derved pr definisjon ikke kan dra på yrkesreiser. Det skyldes også at langt større andeler av befolkningen reiser på fritidsreiser og at fritidsreisene har lengre varighet på årsbasis enn yrkesreisene.

Yrkesreisenes hovedtyper

Den form for yrkesreise som hadde størst volum i 1989 målt i reisedager var kurs, seminar, konferanser og kongresser. Mellom 1/3 og 1/4 av yrkesreisene var kurs og konferansereiser. Det store volumet har sammenheng med at relativt store grupper av yrkesaktive reiser på kurs, konferanser ol.

De som reiser på arbeidsoppdrag for å reparere, montere mm dro på slike reiser 7-8 arbeidsuker i året. Varigheten av reisene gjør derfor at dette var den nest viktigste formen for yrkesreiser, selv om det var bare 1/6 så mange nordmenn som dro på slike reiser sammenlignet med kurs og konferanser. Handels-, forretningsreiser og møtevirksomhet hadde også et betydelig omfang i 1989 og sto for 1/3 av den samlede norske yrkstrafikken.

Felles for nesten alle formene for yrkesreiser var at overnattingene for 80-85 prosents vedkommende var lagt til hotellbedrifter og ca 10 prosent til pensjonat, motell, gjestgiveri ol. Kun nordmenn som var på arbeidsoppdrag for å reparere, montere mm. bodde i større grad utenom kommersielle overnattingsbedrifter eller noe rimeligere kommersielt.

Kurs og konferanser i de større byene

De færreste norske yrkesaktive har vært på kurs- og konferanser i de fem største norske byene. Oslo fungerer likevel som et nasjonalt kurs- og konferansesenter hvor omtrent hver fjerde yrkesaktive i Sør-Norge har vært på kurs, seminar, konferanse eller kongress. Stavanger, Bergen og Trondheim betjener også sør-norske kurs- og konferansereisende, mens Tromsø i større grad enn de andre byene først og fremst har en landsdelsfunksjon.

3. Endringene de siste 10 år

Det har vært en betydelig vekst i yrkesreisene de siste 10 årene, med opp mot en fordobling målt i reisedager fra 1979 til 1989. Årsaken til veksten er først og fremst at flere yrkesaktive reiser på ulike former for yrkesreiser. 5-10 prosent av veksten skyldes også at vi i Norge har fått 100 000 flere fulltids yrkesaktive i løpet av 10- års perioden.

De yrkesaktive som reiser er ikke ute på reise flere dager i året enn for 10 år siden. Antall reisedager har tvert imot gått ned fra 19 til 16 reisedager i året gjennomsnittlig pr reisende.

Antall yrkesaktive som reiste på slike reiser økte med 400 000 personer fra 1979 til 1989. Hvis andelen som dro på yrkesreise ikke hadde økt, men bare antall yrkesaktive, ville antall yrkesreisende økt med bare 30 000 nordmenn og ikke med 400 000 personer de siste 10 årene. Omlag 40 prosent av veksten hang sammen med vekst i kurs og konferansetraffikken.

Overnattingsstrukturen har vært stabil de siste 10 årene for de yrkesreisenes vedkommende. Stabiliteten i overnattingsstrukturen gjør at vekst som norske overnattingsbedrifter har fått av denne type trafikk først og fremst har hatt sammenheng med økt andel av yrkesaktive som har vært ute og reist.

Veksten i yrkestrafikken kom fram til 1987. Fra 1988 av har yrkestrafikken ved norske overnattingsbedrifter gått ned 190 000 gjestedøgn. 2/3 av nedgangen kom i 1989 i følge Statistisk Sentralbyrås overnattingsstatistikk. Utviklingen i yrkestrafikken generelt fra 1986 av har vært noe forskjellig landsdelene i mellom. Yrkestrafikken generelt har gått noe opp på Østlandet og Vestlandet, med en vekst spesielt i Oslo/Akershus på hele 21 prosent. I Nord-Norge og på Sørlandet har det vært en mindre tilbakegang. I innlandsfylkene på Østlandet var nedgangen 8 prosent de siste 4 årene.

Den betydelige veksten i Oslo/Akershus har neppe sammenheng med en tilsvarende økonomisk vekst. Forklaringen er heller at ikke-stedbunden yrkestrafikk som kurs, konferanser og møter trolig i større grad er sentralisert til det nasjonale sentret som samtidig er landsdelssentret.

Kurs- og konferansetraffikken til de norske overnattingsbedriftene har vært relativt stabil de siste 4 år på landsbasis, med en vekst i gjestedøgn på 0.1 prosent. I løpet av disse årene har det imidlertid foregått en betydelig omfordeling av denne type reisende mellom ulike deler av landet. Det viktigste kurs- og konferansefylket på Vestlandet, Hordaland, har hatt en nedgang i denne trafikken med 25 prosent. De to viktigste kurs- og konferansefylkene i innlandet, Buskerud og Oppland har også fått en vesentlig nedgang. Tilsammen hadde de to siste fylkene 100 000 færre kurs- og konferanseovernattinger i 1989 enn 4 år tidligere. Samtidig har det vært en vekst på nesten 90 000 gjestedøgn av denne type yrkesreisende i Oslo/Akershus.

Den geografiske omfordelingen er ikke en ny utvikling. Innlandsfylkene har helt fra 1979 mistet markedsandeler av kurs- og konferansemarkedet til kystfylkene østpå. Tidligere vokste kurs- og konferansemarkedet generelt, slik at reduserte markedsandeler kun betydde at veksten i innlandsfylkene ble mindre enn den ellers ville ha vært.

4. Framtidsutsiktene

En undersøkelse i 1987 kartla reiselivsbedriftenes vurdering av framtidsutsiktene i de viktigste kurs- og konferansefylkene på Vestlandet og Østlandet, Hordaland og Buskerud. En sammenligning

som er foretatt av hva som har blitt realitetene, viser at de bedriftene som til daglig arbeider på disse markedene vurderte utviklingen opp mot 40-45 prosent feil. Mens bedriftene forventet betydelig vekst fra 1986 til 1989, kom det i stedet en vesentlig nedgang. Årsaken til feilvurderingene henger nok sammen med endringene i norsk økonomi.

Utviklingen av yrkesreisenes volum og struktur også i årene framover vil trolig i stor grad være knyttet til utviklingen i norsk arbeids- og næringsliv. På kort sikt vil imidlertid den store utvidelsen av overnattingskapasitet som skjer i Oslo og enkelte andre større byer, samt eventuelle utvidelser i OL-regionen, kunne gi overkapasitetsproblemer. Det kan i tilfelle gi ringvirkninger både i de indre deler av Østlandet og i landsdelssentraene som konkurrerer om kurs-, konferanse og møtereisene.

På lengre sikt vil den norske etterspørselen i forbindelse med yrkesreiser avhenge av utviklingen av tre faktorer:

- antall yrkesaktive
- andelen av de yrkesaktive som reiser
- varigheten av yrkesreisene

Selv en betydelig vekst i antall yrkesaktive nordmenn vil gi relativt mindre vekst i antall yrkesreiser. En betydelig vekst i yrkesaktiviteten er vel kanskje heller ikke det mest sannsynlige i Norge både på kort og noe lengre sikt. Skal det derfor komme en vesentlig vekst til i det norske yrkesreisevolumet, må det skje enten ved at en vesentlig større andel av de yrkesaktive reiser på denne type reiser eller at antall reisedager øker pr reisende.

Utviklingen de siste 10 årene viser at antall reisedager pr reisende har gått ned. Andelen av de yrkesaktive som reiser har imidlertid økt vesentlig. Denne veksten har hatt sammenheng med at yrkesaktive i de fleste sektorer av arbeidslivet har reist noe mere. I mindre grad skyldes veksten overføring av yrkesaktive fra næringer med lav reiseaktivitet til næringer hvor de yrkesaktive reiser mere. Med de relativt små forskjellene i reisevolum som har vært mellom ulike yrkesgrupper i Norge, må det betydelige strukturendringer til før slike overføringer vil gi større utslag i reisevolumet.

Et spørsmål er imidlertid om andelen av de yrkesaktive som reiser nå har kommet opp på et så høyt nivå at det blir mindre sannsynlig med ytterligere vekst i årene framover. Det er få faglige holdepunkter for å vurdere hvor slike grenser for vekst eventuelt ligger. Men samtidig er det klart at såvidt store grupper av norske yrkesaktive er med på kurs og konferanser årlig at det er mulig med synkende vekstrate for denne form for yrkesreise i årene framover, selv med økonomisk vekst. Hvis en større andel av videreutdanningen i Norge blir lagt til arbeidsplassen, kan det komme også en nedgang volummessig på kurs og konferansesektoren.

6. SUMMARY

1. Introduction

Norwegian business travellers accounted for approx. 48 per cent of the total turnover of Norwegian accommodation and food service establishments in 1988, if we exclude local catering services. Thus it is highly significant for the travel and tourism industry to have insight into trends in this market both short and intermediate term. This is especially important at present, as the hotel sector is undergoing considerable expansion in some of the major cities, and problems of overcapacity may arise.

The consequence may be that accommodation establishments in more rural areas will also experience problems due to increased competition for business travellers, so that they will have to rely more on customers who are on holiday trips or seeking to experience nature.

The objective of this report is not to analyze the consequences of developments in the cities, but to present a survey of prevailing trends and document the composition of business trips in order to provide a better basis for market and consequence analysis. The report is based on two nation-wide interview surveys and on accommodation statistics from the Central Bureau of Statistics of Norway.

2. Volume of business trips in 1989

The term business trip as it is used here includes the trips taken by economically active persons as part of their gainful employment or occupation which involve at least one night away from home.

Nearly 850 000 Norwegians took business trips in 1989, with an aggregate duration of 15.6 million travelling days, or approx. 3 work weeks per traveller on average on an annual basis. As the number of travelling days exceeds the number of nights away from home, the business trips represent approx. 9.4 million overnight stays. We do not know the percentage spent abroad. However, a survey of Swedish business trips showed that 37 per cent of the overnight stays on business trips were in other countries.

12 per cent of the Norwegian business travellers had private accommodation, i.e. other than commercial accommodation. If we apply Swedish findings related to business trips abroad, the 15.6 million travelling days spent by Norwegians on business trips in 1989 represented approx. 5.2 million overnight stays at Norwegian accommodation establishments. This figure corresponds well with the statistics of the Central Bureau of Statistics for Norwegian accommodation establishments.

Norwegians' business trips correspond to approx. 15-20 per cent of the Norwegian leisure trips which involve one or more nights away from home. The fact that the business trips represent such a modest share of the total volume is due to several factors. In the first place, one-third of the adult Norwegian population is not economically active and thus by definition cannot take business trips. In addition, a much greater percentage of the population takes holiday trips, and the holiday trips are of greater duration on an annual basis than the business trips.

Main categories of business trips

The type of business trip which had the greatest volume in 1989 measured in travelling days was the category "courses, seminars, conferences and congresses". Between 1/3 and 1/4 of the business trips were to attend courses and conferences. This large volume is due to the fact that relatively large numbers of economically active persons attend courses, conferences, etc.

Those who travel on assignments to repair or install machinery etc. were on business trips for 7-8 work weeks a year. The duration of these trips makes them the second most important category of business trip, even though only 1/6 as many Norwegians took such trips compared to courses and conferences. There was also a large volume of trips for sales and promotion and meetings in 1989. This category accounted for 1/3 of the total Norwegian business trips.

For almost all categories of business trips, 80-85 per cent of overnight stays were in hotels and approx. 10 per cent in bed and breakfast establishments, motels, guest houses, etc. Only Norwegians who travelled on assignments to repair or install machinery etc. were more likely to stay in private accommodation or more reasonable commercial accommodation.

Courses and conferences in the major cities

Only a minority of economically active Norwegians have attended courses or conferences in the five largest cities of Norway. Even so, Oslo is a national centre for courses and conferences; approx. every fourth economically active person in southern Norway has attended a course, seminar, conference or congress in Oslo. Stavanger, Bergen and Trondheim are also course and conference centres for southern Norway, whereas Tromsø to a greater extent than the other cities serves its surrounding region.

3. Changes during the past 10 years

There has been considerable growth in the volume of business trips during the past 10 years, as the number of travelling days nearly doubled from 1979 to 1989. The reason for this growth is primarily that greater numbers of economically active persons take business trips. 5-10 per cent of the growth can be

attributed to the fact that 100 000 more Norwegians have joined the work force on a full-time basis during the ten-year period. The economically active persons who take business trips are not gone for more days of the year than 10 years ago. On the contrary, the number of travelling days has decreased, from an annual average of 19 to 16 per traveller.

The number of economically active persons who took business trips increased by 400 000 persons from 1979 to 1989. If the percentage who took business trips had not increased, but only the number of economically active persons, the figure would have been only 30 000 rather than 400 000. Approximately 40 per cent of the growth was due to an increase in courses and conferences.

The pattern of accommodation has been stable during the past 10 years in relation to business trips. This stability means that the growth Norwegian accommodation establishments have experienced in this type of traffic has been primarily due to the increased percentage of economically active persons who have taken business trips.

The growth in business trips persisted until 1987. From 1988 the volume of business trips at Norwegian accommodation establishments has declined by 190 000 guest nights. According to accommodation statistics compiled by the Central Bureau of Statistics of Norway, 2/3 of this decline was in 1989. The trend in volume of business trips since 1986 has varied somewhat in different parts of the country. The overall volume of business trips has increased somewhat in eastern and western Norway, with a growth in Oslo/Akershus of 21 per cent. There has been a slight decline in northern and southern Norway, whereas the inland counties of eastern Norway experienced an 8 per cent decline during the past 4 years.

The rapid growth in Oslo/Akershus is probably not due to corresponding economic growth. It is likely that to a greater extent such activities as courses, conferences, and meetings, which need not be held at a specific geographic location, have been held in the capital city - which is also a regional centre.

The volume of course and conference traffic at Norwegian accommodation establishments has been relatively stable during the past 4 years on a national basis, with a growth in the number of guest nights of 0.1 per cent. However, during the same period there has been a considerable redistribution of this type of traffic between the various regions. The county of western Norway with the largest volume of courses and conferences, Hordaland, has experienced a 25 per cent drop in this type of traffic. The two most important inland counties in terms of courses and conferences, Buskerud and Oppland, have also experienced a significant decrease. The latter two counties had a total of 100 000 fewer guest nights for courses and conferences in 1989 than four years earlier. During the same period Oslo/Akershus has experienced a growth in this category of nearly 90 000 guest nights.

This geographic redistribution is not a new development. The inland counties have lost market shares of the course and conference market to the coastal counties of eastern Norway ever since 1979. Previously the total volume of this market was growing, so that the reduced market share merely meant that the growth in the inland counties was less than it would have been otherwise.

4. Future prospects

A 1987 study investigated the way in which tourist establishments perceived their future prospects in the counties which host the most course and conference traffic in western and eastern Norway respectively, Hordaland and Buskerud. When these expectations are compared to the reality that has evolved, we find that the establishments that operate in these markets on a daily basis were 40-45 per cent off in their expectations. Whereas these establishments expected considerable growth from 1986 to 1989, there was a significant decline instead. The reason their expectations were incorrect is probably related to changes in the Norwegian economic situation.

It seems likely that developments in the volume and structure of business trips in the coming years will also be related to developments in the Norwegian economy. In the short term, however, the major increase in accommodation capacity that is taking place in Oslo and other major cities, as well as possible growth in the region of the 1994 Winter Olympics, may create problems of overcapacity. That may in turn affect other parts of the inland areas of eastern Norway and regional centres that compete for courses, conferences and meetings.

In the long term, the demand related to business trips in Norway will depend on developments in three areas:

- * the number of economically active persons
- * the percentage of economically active persons taking business trips
- * the duration of business trips

Even considerable growth in the number of economically active Norwegians will produce relatively limited growth in the number of business trips. And considerable growth in the number of economically active Norwegians does not seem likely in either the short or the long term. In order to achieve appreciable growth in the volume of Norwegian business trips, a greater percentage of the economically active population will have to take business trips or the number of travelling days per business traveller will have to increase.

Developments over the past 10 years have shown that the number of travelling days per business traveller has declined. However, the percentage of the economically active population who travel has increased appreciably. This growth has been due to the fact that economically active persons in most sectors of the economy

have travelled more. It is not significantly related to a transfer of labour from branches with low travel activity to branches with higher travel activity. Considering the relatively small differences in travel volume between various occupational groups in Norway, significant structural changes would be required before such transfers would have a major impact on travel volume.

A question that arises is whether the percentage of economically active Norwegians that take business trips is now so high that continued growth in the coming years is less likely. It is difficult to predict the limits to such growth on the basis of available information. However, such a large percentage of economically active Norwegians now attend courses and conferences on an annual basis that the growth rate in this market may taper off, even in a situation with overall economic growth. If a greater proportion of extended training courses in Norway are held at the workplace, this may also cause a decline in terms of volume in the course and conference sector.

7. LITTERATUR

- Holecek Donald   Tourism in the United States of America
World Leisure&Recreation. Volum 32 Number
1. Spring 1990
- Horwath & Horwath   Kurs/konferansemarkedets størrelse og
utvikling i Norge. 1988. Oslo
- Sveriges Turistråd   FOU Turist- och resedatabasen. Stockholm
1989
- Teigland Jon   Nordmenns feriereiser i 1970 og 1980-årene
Lillehammer 1990. NINA Oppdragsmelding 030.
- Transportøkonomisk institutt
Framtidslinjer for norsk reiseliv
- en perspektivanalyse mot år 2005.
Rapport nr 0036/1989 Oslo 1989.

Vedlegg 1**Tabell 1** Yrkesovernattinger på norske overnattingsbedrifter i 1986-1989 etter fylke. Antall gjestedøgn i 1000.

Fylke	Gjestedøgn			
	1986	1987	1988	1989
Østfold	124	133	111	155
Akershus	275	290	311	364
Oslo	735	920	983	922
hedmark	132	150	162	172
Oppland	388	389	435	368
Buskerud	434	398	387	328
Vestfold	187	207	190	181
Telemark	190	214	188	182
Aust-Agder	64	67	62	57
Vest-Agder	154	156	152	158
Rogaland	420	444	450	460
Hordaland	542	613	584	545
Sogn og Fjordane	177	208	200	187
Møre og Romsdal	219	249	227	212
Sør-Trøndelag	310	336	288	265
Nord-Trøndelag	85	111	98	130
Nordland	334	365	336	329
Troms	205	215	212	191
Finnmark	122	130	119	124
I alt	5097	5595	5495	5290

Kilde: Statistisk ukehefte bearbeidet av
Andre Sundero, NINA

Vedlegg 2

METODISKE OPPLÉGG OG FEILKILDER

Denne rapporten bygger på landsomfattende intervjuundersøkelser som Statistisk Sentralbyrå har gjennomført i 1970, 1974, 1978, 1982 og 1986, samt tilsvarende undersøkelser foretatt av Scan-Fact i 1988 og 1989 på oppdrag av NINA. Metodene som er brukt er nærmere beskrevet i SSB's og Scan-Facts rapporter fra undersøkelsene. Dette vedlegget gir en kort orientering beregnet på lesere som har mindre kjennskap til denne type undersøkelser.

1. Målemetoden er spørsmål og svar

Et fellestrekk ved undersøkelsene er at målemetoden er spørsmål til og svar fra representative utvalg av den voksne norske befolkning. Et sentralt faglige problem ved hver enkelt av undersøkelsene er derfor om de som svarer har forstått spørsmålene slik de var ment og ikke mangler innsikt i eller har problemer med å huske presist det som det blir spurt om.

Alle intervjuundersøkelsene som denne rapporten bygger på er gjennomført tidlig på høsten, dvs. i september, rett etter den viktigste ferieperioden om sommeren var over. Derved skulle det bli lettere å svare på spørsmålene om sommerens ferier og aktiviteter. Undersøkelsene benyttet seg stort sett av felles spørsmålsformuleringer og definisjoner av sentrale begreper som f.eks. ferietur, korttur mm.

Alle undersøkelsene baserte seg på personlige intervju, dvs. samtale direkte mellom spørteren og svareren, og ikke på spørreskjema i posten. At intervjuene var personlige øker sjansen for at misforståelser er unngått, men øker samtidig muligheten for påvirkning fra intervjuerens side.

At spørsmålsformuleringene, intervjumetoden og intervju-tidspunktet er de samme i alle undersøkelsene utelukker ikke feilmuligheter knyttet til spørsmål og svar, men feilene vil mest sannsynlig være likeartede i hver enkelt av undersøkelsene. Om f.eks. en spørsmålsformulering skulle ha påvirket resultatet i en undersøkelse, burde samme spørsmålsformulering i en annen sammenlignbar undersøkelse påvirke resultatet i samme retning og omfang. **Endringen** i resultat fra en undersøkelse til en annen burde derfor indikere reelle endringer, selv om målingen i den enkelte undersøkelse ikke var feilfri på grunn av spørsmålsformuleringen. "Feilene" kan også være knyttet til hva leseren av rapporten tror spørsmålsformuleringen omfatter. Hvis et spørsmål omfatter antall reisedager, vil resultatene bare delvis si noe om f.eks. antall overnattingsdøgn. I rapporten blir slike feilkilder som skyldes eventuelle formuleringsproblemer eller definisjon av begrepsinnhold, omtalt der resultater fra slike spørsmål er presentert.

2. Utvalgene og utvalgsskjevhet

Som nevnt har undersøkelsene også det fellestrekk at opplysningene er innhentet fra representative utvalg av befolkningen, vanligvis avgrenset til personer 15 år og eldre for å unngå å utspørre mindreårige. Utvalgsmetodikken har imidlertid vært noe forskjellig undersøkelsene imellom.

Utvalgene i Statistisk Sentralbyrås undersøkelser er trukket ut i to trinn, hvor første trinn er et utvalg av geografisk representative områder og andre trinn er utvalg av voksne innbyggere innenfor de utvalgte områdene. Personene har vært utvalgt fra Folkeregistret. Alle innbyggerne i de utvalgte områdene har hatt like stor sjanse for å bli trukket ut, dvs. utvalgsmetoden gir et to-trinns lotterisk utvalg. For alle SSB's undersøkelser gjelder at de utvalgte personene kun er blitt spurt om tema som har vært knyttet til ferie- og friluftslivundersøkelsen. Utvalgene i disse undersøkelser fra Byråets side omfatter vanligvis ca 3000 personer.

Scan-Facts undersøkelser har vært omnibuss-undersøkelser, dvs. hvor ulike oppdragsgivere sammen har kjøpt plass i et spørreskjema som hver måned (unntatt juli) er blitt brukt i en landsomfattende intervjuundersøkelse. Temaene i hver av disse undersøkelsene har derfor vært mangfoldige, men kostnadene lavere på grunn av at ulike oppdragsgivere har gått sammen om fellesutgiftene. Utvalgsmetoden har mange likhetstrekk med Byråets opplegg, med det unntak at Folkeregistret i Norge ikke gir ut navn og adresse på **enkeltpersoner** til kommersielt bruk. Scan-Facts omnibuss er derfor basert på to-trinns utvalg, hvor første trinn er utvalg av representative kommuner og annet trinn er tilfeldig utvalg av **startadresser** fra Folkeregistret. Hver av disse startadressene er utgangspunkt for 4 intervju foretatt etter bestemte regler om besøk hos hver x'te husstand, avhengig av bebyggelse. Scan-Fact's utvalgsmetode er med andre ord et tilnærmet to-trinns lotterisk utvalg. Utvalgene i Scan-Facts omnibussundersøkelser omfatter 1000-1200 personer.

For å korrigere for eventuelle **utvalgsskjevheter og frafall**, dvs. forskjeller mellom utvalg og befolkning, er det i Scan-Facts undersøkelser foretatt en vektlegging (veining) av resultatene, slik at alders- og geografiske forskjeller mellom utvalget og befolkningen er rettet opp. Sammenligninger av de uveide utvalgene med befolkningsstatistikk viser at både SSB's og Scan-Facts undersøkelser i stor grad stemmer overens for vanlige kjennetegn som alder og geografisk fordeling. Dette framgår av SSB's og Scan-Facts rapporter fra de enkelte undersøkelsene. Dette betyr ikke at undersøkelsene er representative når det gjelder andre kjennetegn, men det øker sannsynligheten for representativitet mer generelt.

3 Utvalgsvarians og feilmarginer

Siden resultatene er basert bare på et begrenset utvalg av personer vil det være en viss **statistisk usikkerhet** i forbindelse med å overføre resultatene fra utvalget til å gjelde alle innbyggerne. Denne statistiske usikkerhet kalles ofte utvalgsvarians, og har sammenheng med at hadde det vært trukket ut et annet utvalg kunne resultatene ha variert noe i forhold til hva en hadde målt hvis alle innbyggerne ble intervjuet. Standardavviket er et mål for denne usikkerheten.

Størrelsen på usikkerheten, dvs. standardavviket, avhenger både av antall personer som svarte, prosentandelen som ga det svaret vi vil vurdere usikkerheten av, og måten utvalget er trukket på. Det vanlige ved beregning av standardavvik er å forutsette at utvalget er trukket rent lotterisk, dvs. at hver innbygger har hatt like stor sannsynlighet for å bli trukket ut.

Siden undersøkelsene imidlertid er trukket som to-trinns lotteriske utvalg, har Statistisk Sentralbyrå pleid å legge til 50 prosent på de feilmarginene som en kan beregne ut fra statistisk teori om en-trinns lotteriske utvalg. Forutsetter vi at Scan-Facts undersøkelser tilnærmet har samme feilmarginer vil **tabell A** gi en oversikt over standardavvik ved ulike resultat og antall personer som svarte på spørsmålene.

Tabell A Standardavvik i prosent etter den enkle tilnæringsmetoden. (Standard error in per cent)

Tallet på spurte (n) Number of respondents	Prosent standardavviket skal beregnes for Percentage the standard error is calculated for				
	10(90)	20(80)	30(70)	40(60)	50
50	5,2	6,9	7,9	8,5	8,7
100	3,7	4,9	5,6	6,0	6,1
200	2,6	3,4	4,0	4,2	4,3
300	2,1	2,8	3,2	3,5	3,5
600	1,5	2,0	2,3	2,5	2,5
1.000	1,2	1,5	1,8	1,9	1,9
2.000	0,8	1,1	1,3	1,3	1,4
3.000	0,7	0,9	1,0	1,1	1,1

Den andelen av utvalget som gir et bestemt svar på et spørsmål i en utvalgsundersøkelse, vil som nevnt kunne avvike fra "den sanne verdien" en hadde fått hvis en hadde intervjuet hele befolkningen. Standardavviket kan nyttes til å beregne hvilke feilmarginer som det "sanne" resultatet vil ligge innenfor med gitt sannsynlighet. Hvis en vil ha 95 prosent sannsynlighet for at resultatet ligger innenfor visse feilgrenser (konfidensintervall), kan feilgrensene beregnes ved å legge til og trekke fra 2 ganger standardavviket fra det prosenttallet (svaret) en vil vurdere usikkerheten av.

I tabell A har Statistisk Sentralbyrå imidlertid for "sikkerhets skyld" lagt inn 50 prosent større feilmargin (standardavvik) enn ved vanlige en-trinns lotteriske utvalg. Det kan derfor være større sannsynlighet enn 95 prosent for rett resultat hvis en bygger på tabell A.

Hvis en ikke stiller like sterke krav til sikkerhet, men nøyer seg med 66 prosent sannsynlighet for å ha rett, vil feilmarginene begrense seg til 1 ganger standardavviket i tabell A. I mange praktisk rettede analyser hvor det viktigste ikke er å være "helt sikker", men å ha mer enn 50 percents sannsynlighet for å si i hvilken retning resultatene peker, kan det være riktig å stille krav om feilmargin på 66 prosent.

Beslutninger på grunnlag av resultatene blir imidlertid sjeldent tatt på grunnlag av at svaret på et bestemt spørsmål i en bestemt undersøkelse ligger innenfor sannsynlige statistiske feilmarginer, dvs. at utfallet i en sak f.eks. blir annerledes hvis 62 prosent sier ja på et spørsmål i stedet for at 65 prosent sier ja.

Den statistiske usikkerheten blir større enn i tabell A når en **sammenligner resultat fra to ulike utvalgsundersøkelser**, for da sammenligner en to resultat som hver for seg innebærer statistisk usikkerhet. Når en har flere undersøkelser, og ikke bare to, vil den statistiske usikkerheten være mindre hvis undersøkelsene viser samme utviklingstrekk eller gir stabile resultater. De ulike utvalgsundersøkelsene er da uavhengige eksperiment som ved stabile resultat eller samme utviklingstrekk tyder på små variasjoner (standardavvik) rundt en "normal fordeling". Endringene fra et år til et annet kan med andre ord være usikre statistisk sett, men hvis endringene blir bekreftet av flere undersøkelser, blir standardavviket redusert i forhold til tabell A (i overensstemmelse med statistisk teori om normale statistiske fordelinger).

Den statistiske usikkerheten sier at resultatene kan avvike fra det riktige, ikke at resultatene nødvendigvis er forskjellig fra det riktige. Hvis andre kilder for opplysninger gir samme eller lignende resultat som intervjuundersøkelsene, f.eks. overnattings-statistikk, charterstatistikk ol., øker dette sannsynligheten for at resultatene fra intervjuundersøkelsene er pålitelige.

031

nina
oppdrags-
melding

ISSN 0802-4103
ISBN 82-426-0057-0

Norsk institutt for
naturforskning
Tungasletta 2
7004 Trondheim
Tel. (07) 913020